



# Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

## Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

**Danskernes Historie Online** er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

### Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

### Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

### Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

# KIRKEHISTORISKE SAMLINGER,

FEMTE RÆKKE,

UDGIVNE AF

SELSKABET FOR DANMARKS KIRKEHISTORIE

VED

**HOLGER FR. RØRDAM,**

DR. PHIL. OG THEOL., SOGNEPRÆST.

---

SJETTE BIND.

---

KJØBENHAVN.

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER G. E. C. GAD.

H. H. THIELES BOGTRYKKERI.

1911—13.

# Erindringer om den kirkelige Bevægelse paa Mors 1881—83.

Af afdøde Pastor Ludvig Hertel<sup>1</sup>).

Den 10. Juli 1879 blev jeg udnævnt til Sognepræst for Vejerslev-Blidstrup på Mors; men da jeg på den Tid var Vikar for en lollandsk Præst, der brugte Bade i Norge, trak det ud til henimod Slutningen af September, inden jeg kom til Mors, og der kom jeg med megen Spænding og blandede Forventninger. Jeg vidste, at P. C. Kierkegaard havde kaldt Mors (ligesom Irland i gamle Dage) »insula sanctorum» (de helliges Ø), og at der var en stærk kirkelig Bevægelse med Valgmenigheden i Øster Jølby som Midtpunkt, og en Kreds af gode og dygtige grundtvigske Præster; men jeg havde også hørt adskilligt om, at de var svært ivrige på Øen, og jeg blev just ikke gladere, da Ludvig Schrøder engang sagde til mig: »Nu gælder det! På Mors er der en stærk Folkebølge, som enten bærer op eller knuser.» Begge Dele fandt jeg lidet ønskelige, da jeg helst vilde gå min Gang og bevare min personlige Ejendommelighed uden at blive populær og båret af Folkebølger eller knust.

---

<sup>1</sup>) Efterfølgende Erindringer er os meddelt af Pst. Hertels Svigersøn, Hr. Paul Eller, Sognepræst i Nørre Vium, ledsagede af en Del Breve og Aktstykker, af hvilke her dog kun et Udvalg kan meddeles. Heldigst havde det været, om disse af Forfatteren havde været mere indarbejdet i Fremstillingen; men det kan ikke godt ske ved en fremmed Haand. H. F. R.

Nå, det gik ikke, som der blev spået; jeg blev hverken hyldet eller knust; men derimod kom jeg langt over Forventning, underlig nok, således ind i Bevægelsen, at jeg en Tid kom til at stå i den lidet misundelsesværdige Stilling at være Mellemand mellem den kirkelige Bevægelse og de kirkelige Myndigheder, uden at kunne give nogen af Parterne helt Ret; og hvad jeg da oplevede, har jeg følt mig forpligtet til at offentliggøre, ja, er også bleven opfordret til det, men har trykket mig ved det af Hensyn til Biskop Lind og Provst Cederfeld de Simonsen, der begge viste mig stor Venlighed og Hensynsfuldhed trods de forskellige Standpunkter, så jeg kan ikke mindes dem uden Taknemlighed, hvor lidt jeg end var enig med dem.

Årene er gåede og Minderne er afblegede, og dog foretrækker jeg at skildre mine personlige Oplevelser, når jeg, efter Anders Dissings Ønske fremlægger de Aktstykker fra den Tid, jeg har opbevaret, tilligemed den nødvendige Oversigt, der må med, for at man skal kunne forstå Aktstykkerne<sup>1</sup>).

Det, som gav mig mest Mod, da jeg rejste til Mors, var, at der var en Præst deroppe, jeg havde kendt og holdt af fra min tidlige Ungdom, nemlig Valgmenighedspræsten Rasmus Lund, som før 1864 havde været Kapellan i min Faders Nabopastorat i Sønderjylland, og som jeg tidt havde truffet den Gang. Nogle af de andre Præster havde jeg truffet enkelte Gange, men ham kendte jeg og glædede mig til at træffe, og det var vel også ham, der bragte mig sammen med de fleste af de andre grundtvigske Præster, hos hvem jeg i det hele fik en god og hjertelig Modtagelse, så jeg snart følte mig vel iblandt dem; men hertil bidrog måske også min Stilling den Gang som Sekretær for Santhalkomitéen, da Santhalmmissionen siden Børresens Besøg 1877 havde faaet mange Venner på Mors.

<sup>1</sup>) Som tidligere er bemærket har Red. maattet indskrænke sig til et Udvalg af de foreliggende talrige Aktstykker, der forhaabentlig fremtidig vil finde Plads i et offentligt Arkiv.

De grundtvigske Præster havde Overtaget på den Tid blandt Øens 18 Præster, idet der gennemsnitlig i de År, jeg var der, var 10 grundtvigske Præster, som man vil se af nedenstående Liste, ordnet efter Alder.

1. E. V. A. Rambusch, f.  $\frac{4}{10}$  1821, Sognepr. Ø. og V. Assels  $\frac{17}{4}$  71, forflyttet efter min Tid, senere død.
2. Rasmus Lund, f.  $\frac{9}{1}$  1827, Valgmenighedspr. i Ø. Jølby  $\frac{29}{11}$  1871, senere død.
3. H. B. Lillelund, f.  $\frac{24}{12}$  1827, Kap. i Ø. V. Assels 66, Sognepr. Frøslev-Møllerup 69, Sp. Tæbring-Outrup-Rakkeby 1878, afsk. 1902, senere død.
4. C. J. A. Sørensen, f.  $\frac{16}{12}$  1829, Sp. Karby-Hvidbjerg-Redsted, afsk. 1900, senere død.
5. P. A. Ingerslev, f.  $\frac{2}{11}$  1833, Sp. Alsted-Bjergby 69, Tødsø-Erslev 77, Barrit-Vrigsted 83, død der.
6. Kr. S. Borgen, f.  $\frac{12}{10}$  1841, Sp. Alsted-Bjergby 75, Røgen-Sporup 1880, Lejrskov-Jordrup 1899.
7. L. V. Hertel, f.  $\frac{27}{3}$  1844, Sp. Vejerslev-Blidstrup 79, S. Vissing-Voerladegård 84, Brænderup 88 [død der  $\frac{10}{8}$  1909].
8. F. S. O. A. P. Nygård, f.  $\frac{1}{5}$  1845, Res.-Kap. Karby-Hvidbjerg-Redsted 75, Sp. Frøslev-Møllerup 78, Valgmenighedspr. Sdr.-Nærá 82, død der.
9. H. V. Hansen, f.  $\frac{4}{1}$  1847, R.-Kap. Nykøbing-Lødderup Elso 78, Spr. smstds. 97.
10. N. F. S. G. G. B. Barfod, f.  $\frac{16}{8}$  1848, Sp. Flade-Dråby 81, Hjørlande 84, Gelsted-Rørup 1900.
11. W. M. S. Thomsen, f.  $\frac{23}{4}$  1849, Kap. p. l. Sejerslev-Ejerslev-Jordsby 78, Sp. Øsløs-Vesløs 83, senere død.
12. J. K. Jansen, f.  $\frac{25}{8}$  1849, Sp. Alsted-Bjergby 81, Tødsø-Erslev 98.

Det var noget forskelligt, som disse stillede sig til hverandre indbyrdes og til Valgmenigheden. Rambusch, den ældste, en hjertelig rar, men noget tung Natur, har måske været en enkelt Gang i Valgmenigheden, men ikke

i min Tid, havde næppe Omgang med andre grundtvigske Præster end mig, der var hans Nabo, og måske en enkelt Gang med Lillelund; men han stillede sig venligt, og var der noget paa Færde, hvor vi vilde have ham med, sendte vi ikke forgæves Bud. Anderledes med Barfod, der straks kom paa Kant med Valgmenigheden.

Vi andre sluttede os sammen, havde et Konvent, hvis Møder dog efterhånden hørte op; men de fleste af os kom ret jævnligt sammen, og vi havde vort fælles Samlingssted i Valgmenigheden ved de store Møder i Ansgarskirken eller Forsamlingshuset, og der talte de fleste af os. Således plejede jeg, om jeg husker ret, at tale for Santhalmissionen ved Hellig tre Kongersmøderne i Ansgarskirken.

Da jeg kom til Mors, var Stillingen meget skarp mellem de grundtvigske og ikke-grundtvigske Præster. Havde vi vort Konvent, så havde de deres, hvortil Barfod hørte, og mellem de to Kredse og Konventer var et svælgende Dyb befæstet, så ingen kom fra det ene Konvent til det andet uden Thomsen, der var Medlem af begge Konventer. Måske kom enkelte af de to Grupper sammen, således Barfod og Ingerslev, og Provst Cederfeldt de Simonsen viste mig stor Gæstfrihed, ligesom han også overtog Vikartjeneste for mig, medens jeg var til det store Askovmøde 1881.

At Stillingen var noget skarp i al den Tid, jeg var paa Mors, var egentlig ikke underligt; thi det fremgaar af Lunds Skrift »Min Afsked som Valgmenighedspræst paa Mors« (Kolding 1883), at Kampen allerede var begyndt, fordi Lund tog Konfirmanderne til Alters umiddelbart efter Konfirmationen og uden Absolution, som Skik og Brug var i Sønderjylland, hvor han havde været Kapellan; og tager jeg ikke meget fejl, var der allerede da forefaldet noget, som satte ondt Blod, idet Provsten vilde syne Ansgarskirken; men Menighedsrådet indsendte en Forespørgsel til Ministeriet om hans Ret dertil. Ministeren svarede aldrig, og da så Provsten alligevel vilde syne Kirken, låsede Menighedsrådet Kirkedøren, der ellers altid stod åben. Der blev sagt, at

dette var den egentlige Anledning til, at Altergangen på Konfirmationsdagen blev påtalt. Vist er det dog, at Provsten nok kunde være frisindet. Jeg forandrede Gudstjenestetiden uden Ansøgning, og det blev ikke påtalt. Da jeg engang spurgte Provsten, hvorfor det fik Lov at gå stille af, svarede han, at jeg havde jo gjort det af rent praktiske Hensyn, og mine Sognefolk klagede ikke. «Ja, Lund havde jo også taget praktiske Hensyn, mon da hans Menighed havde klaget?» «Nej, men det var noget helt andet».

Alle de Spørgsmål, der kom op, blev naturligvis drøftede i de to Konventer, og Stillingen blev skarpere. Planen til Askovmødet 1881 blev vistnok lagt på Mors, Indbydelserne udgik, om jeg husker ret, fra Rasmus Lund og Fr. Nygård, og vi har adskillige Præster fra Mors, der var med. Borgen, der da havde forladt Mors, R. Lund, Fr. Nygård, Ingerslev, Thomsen og Chr. Sørensen underskrev den store Askovadresse, der indeholdt 8 Punkter, Rambusch og jeg den lille Adresse, der kun indeholdt 3 Punkter; men der var ikke Spor af Personsanseelse hos Ministeriet. Vi fik alle, hver især, den selvsamme Næse (af 7. Sept. 1881). De fleste kvitterede for Modtagelsen. Således var R. Lund og Fr. Nygård med til at lægge for i en Protest i Dansk Kirketidende for 16. Oktober sammen med Birkedal og Hoff; senere i Dansk Kirketidende for 6. Novb. en hel Mængde Præster, deriblandt Borgen, og i D. Kirket. for 13. Novb. en Erklæring, underskrevet af Rambusch, Ingerslev og mig. Nogen Erklæring fra Chr. Sørensen og Thomsen har jeg ikke kunnet finde; Thomsen har måske været betænkelig af Hensyn til sine Ansøgninger; men Sørensen har dog vistnok givet Kvittering.

Næste År var vi d. 19. Januar samlede hos Pastor Vilh. Hansen og underskrev alle 10 grundtvigske Præster — Barfod var ikke indbudt — en Henvendelse, saa vidt erindres, til et Rigsdagsudvalg angaaende et da foreliggende Lovforslag vedrørende Konfirmationen.

Henvendelsen vidner om den Bevægelse, der var op-

kommen blandt de grundtvigske Præster paa Mors, og den Trang, vi følte, til at give vore Anskuelser tilkjende vedrørende de her brændende Spørgsmaal. Bevægelsen forøgedes, da Lund havde taget en 12 Års Dreng til Alters, og Ministeriet havde givet ham Valget mellem en Bøde på 100 Kr. til Statskassen eller Tiltale for en Provsteret, og han valgte Bøden, som det fremgår af Skrivelsen, der er anført i Lunds nævnte Skrift S. 44. I den Anledning skrev jeg en Artikel, »Altergangens Aldersgrænse«, der blev optagen i Dansk Kirketidende 17. Sept. 1882, ikke fordi jeg kendte noget til det foreliggende Tilfælde eller vilde udtale mig om Lunds Færd, men fordi jeg mindedes, at jeg selv som 12 Års Dreng havde følt mere Trang og været mere skikket til at gå til Alters, end da jeg fik Lov til det.

Forholdene blev imidlertid mere og mere tilspidsede, og de, som læser Lunds Skrift, vil kunne forstå, at vi, som ved Meddelelser både fra ham og Provst Cederfeld kunde følge Udviklingen, ikke kunde blive overraskede, da en kongelig Resolution af 20. Januar 1883 »bifaldt« Ministeriets Indstilling, at den Lund meddelte Stadfæstelse som Valgmenighedspræst »må tages tilbage, således at som Følge deraf bemeldte Menighed som sådan ikke længere erkendes som særligt Led af Folkekirken«. Biskoppen skrev straks efter, d. 26. Januar, et Hyrdebrev til Valgmenigheden, hvori det hedder: »Det er min Skyldighed, hvor lidet end min Stemme måtte høres, at formane Medlemmerne af Valgmenigheden på Morsø og i Thy at søge sig en anden Præst. Dersom de slutte sig til Hr. R. Lund som deres Præst, danne de med ham ikke længere et Led af Folkekirken, men et Parti udenfor Folkekirken, om hvis Anerkendelse af Staten der for det første næppe vil blive Tale.« (Se Lunds Skrift S. 56—58).

Valgmenigheden samledes derpå til et Menighedsmøde Søndagen d. 4. Februar, hvor der ikke blev prædikeret, men holdt Skriftetale og en vældig Altergang, der varede et Par Timer. Derefter blev der holdt Menighedsmøde, og »Morsø



Folkeblad« kunde meddele: »Her herskede fuldstændig Enighed om, at man som en fri Menighedskreds vilde vedblive at samles om Herrens Ord og Nådemidler og benytte Lunds Tjeneste derved, men uden nogen Udrædelse af Folkekirken. De fleste var enige om, at Dagen . . . vilde komme til at stå som en af de skønneste Dage, Menighedskredsen nogen Sinde har oplevet.« (Dansk Kirket. 1883 Sp. 126).

Den 10. Februar sendte Menighedsrådet et Svar paa Biskoppens Hyrdebrev, og deri hed det: »Menigheden her på Morsø har . . . enstemmig besluttet fremdeles at samle sig om Ordets Forkyndelse og Herrens Nådemidler ved Lunds Betjening, uden derfor at ville skille sig ud af Folkekirken. Og vi erkender ikke nogen Lov, som giver de kirkelige Myndigheder Ret til at udsætte dem, der ikke selv melde sig ud, fordi de véd sig venlig forbundne med Folkekirken og er i fuld Overensstemmelse med Menigheden i denne.« (Dansk Kirket. 1883 Sp. 146—48).

Nå, fuldt så højt oppe, som disse Udtalelser lød, fandt vi Præster ikke Stemningen, hvor vi kom frem, men mere en hjertelig Trang til at vise, at vi vilde bevare Fællesskabet med dem, hvad vi jo inderlig gerne vilde. Når man undtager Fr. Nygård, der altid talte og skrev i meget høje Toner, og måske Lillelund, der nok til Tider, hvor kærlig og besindig han end var, kunde bruge vel stærke Udtryk, var der vel næppe nogen af os, der helt kunde give Lund og Menigheden Ret. Personlig kendte næppe nogen af os Forholdene ved de Altergange, der havde været Genstand for Påtale, og om der også i enkelte Tilfælde havde været en Trang, som det blev en alvorlig Præsts Pligt at imødekomme, lød der så alvorlige Vidnesbyrd om, at den i andre Tilfælde havde været fremkunstlet, så vi Præster måtte blive betænkelige, og de fleste af os havde vel nok et Indtryk af, at den ellers så besindige Lund, dels ved Provstens Optræden, dels ved stærke Opfordringer, havde ladet sig forcere frem en Del, og dette Indtryk stadfæstedes, da en Del af Menigheden i Thy, deriblandt nogle

af dem, der havde været aller ivrigst straks, nu trak sig tilbage og sluttede sig til den Henriksenske Bevægelse. På den anden Side kunde vi aldeles ikke give Myndighederne Medhold, og jeg mindes således en Samtale, jeg nogle År efter havde med en Provst, der var nøje kendt med de sønderjydske Konfirmandaltergange. Han spurgte: »Tror De ikke, at det hele Spektakel var faldet væk, hvis der havde stået en Provst, som havde taget jævnt og fornuftigt på Konfirmandaltergangene og ikke lavet Dogmatik af dem?» Mit Svar var: »Jo, aldeles afgjort«. Vor Opgave måtte derfor være at mægle og se, om vi ikke til begge Sider kunde berolige Sindene, så der blev en Forsoning, og Lund og Menigheden atter fik Anerkendelse.

Vi var derfor i Begyndelsen glade ved en Erklæring, der paa Forslag af Vilh. Birkedal blev vedtaget ved et Møde i København d. 12. Februar, hvori det bl. a hedder: . . . »Vi kunne ikke andet end for vort Vedkommende gøre gældende, at vi naturligvis betragte Valgmenigheden på Mors som stående på samme Kirkegrund som hele den troende danske Menighed, og at derfor det samme Broderbånd binder os sammen som før, samt at vi ville bevare det gamle Fællesskab ved »Bad og Bord« og overalt, hvor vi mødes i Jesu Navn« (D. Kirket. 1883, Sp. 148—49).

Vi kunde imidlertid ikke slutte os til denne Udtalelse, da vi havde fået andet at tænke på; og efterhånden fik også Erklæringen et komisk Anstrøg, som gjorde, at den blev adskilligt mere til Skade end til Gavn; thi, skønt »de Præster og Lægfolk«, som vilde underskrive den, skulde sende »Højskolebladet« deres Navne inden 9. Marts, blev Bladet ved at sende lange Lister, helt hen på Sommeren, ja til Slutningen af August. Om Stemmerne nogen Sinde blev talt, véd jeg ikke; men en sådan Masseerklæring var selvfølgelig ikke heldig. Det, der umuliggjorde os en Tilslutning til Erklæringen, men stillede ganske andre Krav, var en Skrivelse, Provst Cederfeldt de Simonsen, under

3. Februar tilstillede samtlige Præster på Mors, og som skal meddeles her efter Dansk Kirket. for 1883 (Sp. 143—45).

»Til muligvis ønsket Vejledning for Præster her i Provstiet meddeles herved ifølge Biskoppens Skrivelse til mig af 31. f. M., som jeg i Dag har modtaget, følgende:

»Dåbshandlinger, der for Fremtiden måtte udføres af forhenværende Valgmenighedspræst Lund, indføres i vedkommende Kirkebog som »Hjemmedåb«, og derom underrettes Børnenes Forældre. Attester af Lund om de Børns Religionskundskaber, der er undervist i Privatskoler, er for Fremtiden ugyldige. Ligeledes er hans Konfirmationsattester ugyldige, dog bør Præsten i en Anmærkning under Årets konfirmerede anføre de af Lund konfirmerede Børn.« (Jvf. Min. Skrv. af 24. Maj 1866). »Lund er uberettiget til at udføre Begravelsesceremonier på Kirkegården, dog kan han læse et Fadervor ved Graven, og vedkommende Sognepræst kan tillade Følget at afsynge en for ham opgiven Salme. Vedkommende Præst må ikke lade Liget begrave på Kirkegården, førend den befalede Dødsattest såvel som Bevis for, at Dødsfaldet er anmeldt for Skifteretten, er ham forevist« (Min. Skriv. af 7. Januar 1862 og 4. Oktober 1867).

»Ingen Præst af Folkekirken kan prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i Valgmenighedskirken i Ø. Jølby; han kan heller ikke lade Lund prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted, og han kan ikke kommunikere hos Lund«.

»Det vil være alle Folkekirkens Præster bekendt, at når en til Folkekirken hørende og en fra Folkekirken udtrådt Person begære Ægteskab, er vedkommende Præst ikke forpligtet, men berettiget til at foretage Vielsen.«

»Dersom nogen af den forhenværende Valgmenighed melder sig hos Præsten i det Sogn, hvor han bor, for at denne skal udføre en kirkelig Handling for ham, betragtes han som tilhørende Folkekirken; men ny Sognebåndsløsning behøves ikke. Henvender han sig derimod til en anden Præst, behøves ny Sognebåndsløsning. Idet jeg meddeler

dette, undlader jeg ikke at tilføje, at jeg har fået Ordre til at affordre forhenværende Valgmenighedspræst Lund de af ham førte, for Valgmenigheden i Øster Jølby autoriserede Kirkebøger, hvilke i Fremtiden skulle opbevares hos Sognepræsten i Galtrup«.

Alt dette måtte berøre os meget pinligt, navnlig den anf. Bestemmelse om, hvad «ingen Præst af Folkekirken kan». Alle havde vi gået til Alters hos Lund i Ansgarskirken; han havde prædikeret i vore Kirker, og vi talte i hans, de nærmest boende havde hjulpet ham, og en Afbrydelse af dette Forhold kunde vi ikke ret vel finde os til Rette med, medens vi på den anden Side ikke vilde Strid med vore Foresatte, men håbede at kunne fremkalde en Forsoning.

Noget måtte der imidlertid gøres, og vi grundtvigske Præster samledes d. 14. Marts, vistnok hos Lillelund i Tæbring Præstegård; men medens vi det foregaaende År havde været 10, da vi samledes hos Vilh. Hansen og vedtog Henvendelsen af 19. Jan. 82, var vi nu kun 6. R. Lund kunde selvfølgelig ikke deltage i Forhandlingen om de foreliggende Spørgsmål; Fr. Nygård havde, som før omtalt, forladt Mors; Rambusch stod ikke i et sådant Forhold til Lund og Valgmenigheden, at han kunde ønske at være med, og Vilh. Hansen var syg.

Måtte vi end savne Vilh. Hansen, var han dog på en Måde alligevel med; thi fra ham forelå et udmærket Forslag til en skriftlig Henvendelse til Biskop Lind (Bilag 1), og det var let nok at blive enige om at underskrive Henvendelsen, måske med enkelte Ændringer, hvad jeg dog ikke husker nøje. Men saa forelå der en anden Vanskelighed. Meningen var, at Henvendelsen skulde overbringes Biskoppen af to Præster, der så skulde forhandle mundligt, og disse to Udsendinge var egentlig selvskrevne. Den ene skulde være Forslagsstilleren, Vilh. Hansen, den mest begavede af os alle og Biskoppens Øjesten, i de senere År som bekendt Bispeæmne, og den anden skulde

være den milde, kærlige Peder Ingerslev; men det så ikke ud til, at der i lange Tider kunde blive Tale om, at Vilh. Hansen kunde rejse, og man valgte da — mig. Dette voldte mange Betænkeligheder hos mig. Jeg vidste, at jeg ikke på nogen Måde kunde erstatte Vilh. Hansen, og hertil kom, at jeg boede langt borte fra Valgmenigheden, havde ikke nær det Personkendskab som de andre, og at jeg vel nok var den mest konservative, så jeg f. Eks. havde måttet døje ikke så lidt af Vennerne, fordi jeg havde underskrevet den lille og ikke den store Askovadresse, idet jeg havde ladet mig skræmme af N. Lindbergs Fortolkning af Præstefrihed, der hjemlede Muhamedanere Ret til at blive Præster i Folkekirken. Men alle mine Indvendinger hjalp ikke. Ingerslev vilde ikke rejse alene og burde ikke heller lades ene, og de erklærede alle, at de var mer eller mindre på det sorte Brædt hos Biskoppen — hvad jeg senere fik stadfæstet, som man vil få at se, — hvad jeg ikke var. Jeg gav da efter, og det blev besluttet, at Ingerslev og jeg skulde rejse til Ålborg på Underskrivernes Vegne og forhandle med Biskoppen, og Ingerslev skulde da som den ældste og Valgmenighedens Nabo være den egentlige Ordfører.

Som det fremgår af Ingerslevs Beretning (Bilag 3), var vi først Onsdagen d. 28. Marts hos Provsten, der modtog os meget venligt, men ellers var skrap nok. Han kendte vor Henvendelse og havde skrevet en Erklæring, som vi nægtede at medtage, da han havde læst den for os. Senere afdæmpede han sin Erklæring; men de Vilkår, han da bød, var just heller ikke læmpelige og kom da heller ikke til nogen Forhandling, i det mindste medens jeg var paa Mors.

Søndag d. 1. April om Aftenen rejste vi til Ålborg med vor Henvendelse, underskrevet af os 7 grundtvigske Præster og en Erklæring fra Rambusch (Bilag 1). Ingerslev har givet en saa fyldig Beretning om vor Forhandling med Biskop Lind (Bilag 3), at jeg ikke har stort at tilføje ud over min Bemærkning i Beretningens Slutning. Kun mindes jeg tydeligt, at Biskop Linds Ansigt blev stramt, da Ingerslev

overrakte ham Andragendet, og det var kendeligt, at det var ham alt andet end behageligt at svare skriftligt (Bilag 2). Der var derfor heller ikke, da vi kom igen og havde den anden Samtale, nær den Hjertelighed over ham som om Formiddagen, om han end var meget venlig.

Besøget hos Biskop Kirkegård står for mig, som for Ingerslev, som et uforglemmeligt skønt Minde. Han havde ordineret mig alene i Hjørring, var som en Fader for mig, medens jeg var Kapellan i Vendsyssel, og senere havde jeg nogle Gange været sammen med ham, således i Kolding ved Modtagelsesmødet for Børresen, 1877, hvor han prædikede, og hvor jeg havde en meget karakteristisk Samtale med ham (se mit Skrift: Santhalmissionsbevægelsen i Danmark I, S. 84—85) og hvor han holdt en uforglemmelig Tale (samme Skrift S. 90—91). Vort Besøg hos ham blev mit sidste Møde med ham, og skønnere Afslutning kan jeg ikke ret vel tænke mig.

Da Ingerslev og jeg kom tilbage til Nykøbing med Biskop Linds Svar (Bilag 2), måtte Ingerslev straks hjem, medens jeg rejste til Ø. Jølby, hvor der var begyndt et Møde, og hvor vi skulde mødes den næste Dag. Ingerslev overgav mig derfor selve Biskoppens Svar i Original, og jeg skulde vise Provsten og Vilh. Hansen det, før jeg rejste videre. Provst Cederfeld var åbenbart meget misfornøjet med Biskoppens Svar, men bad om en Afskrift, som jeg lovede ham. Vilh. Hansen modtog mig med megen Spænding. »Hvad Besked fik I så?« Jeg kunde jo egentlig kun svare: »Vi fik egentlig ikke anden Besked, men det er da altid noget, at kan betyder ikke må.« Han blev først vred, da han mente, at jeg vilde gøre Løjer, hvad jeg jo på en Måde også vilde; men da han havde læst Svaret, brød han ud i megen Munterhed, en Munterhed, som gentog sig i Ø. Jølby, som der jo i det hele er gjort en Del Løjer på den elskværdige Biskops Bekostning over det uheldigt formede Svar, at »kan« betyder ikke det samme som »må«.

Det blev besluttet i Ø. Jølby, at vor Henvendelse til

Biskoppen og hans Svar skulde trykkes i 50 Eksp. og sendes til forskellige af vore Venner med Begæring om deres Udtalelser derom. Jeg har bevaret Svar fra Otto Møller, Gylling (Bilag 4), Jens Nørregård, Testrup, Vilh. Birkedal, Kirkely (Bilag 5), Ernst Trier, Vallekilde, og Pastor Hoff, Ubberup. Det fremgår af disse Svar, at Spørgsmålene har været de samme til alle; men de foreliggende Svar er jo ganske vist så forskellige, at de ikke kunde blive meget vejledende, og således har det vel været over hele Linien. Det værste ved Udsendelsen af det lille Skrift var, at jeg i min overdrevne Ærlighed var så uforsigtig at vælge den Form for at sende Provsten den lovede Afskrift af Biskoppens Svar, at jeg sendte det lille trykte Skrift. Dette var meget urigtigt gjort, thi han har naturligvis fattet Mistanke, har klemt på Biskoppen, og Følgen blev en Skrivelse, der bragte Forhandlingen ind i et nyt Spor.

Provsten havde tidligere været noget påvirket af Samtaler, dels med Vilh. Hansen i Nykøbing, dels med Ingerslev og mig, og havde da opstillet tre Alternativer for Sagens Behandling i en noget modereret Form; men nu var der ikke mere Tale om noget af den Art<sup>1</sup>).

Ingerslev og jeg var meget forknytte over denne Vending i Forhandlingerne, og søgte ved gentagne Forestillinger at bevæge Biskoppen til at betragte Sagen fra vort Synspunkt, men uden at vor Hensigt opnåedes. Da et »Bethesda-møde« i København forberedtes, har jeg vistnok forhandlet med Thomas Rørdam om, at Ingerslev og jeg kunde

<sup>1</sup>) Naar man nu upartisk betragter Sagen, kan man egentlig ikke undre sig over, at Autoriteterne var bleve stødt ved, at de grundtvigske Præster uden Biskoppens Tilladelse havde ladet hans i Hast affattede Svar aftrykke og udbrede; thi at Aftrykket bar den Paategning: »Nærværende Meddelelse maa ikke offentliggøres i noget Blad eller Tidsskrift, hverken helt, delvis eller uddragsvis« — betydede ikke meget, naar Aftrykket faktisk sendtes omkring i Landet til mange forskellige Mennesker.

få Adgang til et af de forberedende Møder af dygtige og ansete Mænd af alle Retninger, for at vi kunde forelægge Morsø sagen for dem i et privat Møde og vinde dem for et Forsøg paa Mægling. Men som Sagen nu udviklede sig, var jo alt sligt umuligt. Hvorledes det gik til med Ingerslevs og min Fællesskrivelse, husker jeg ikke. Der foreligger et Udkast med min Hånd og Rettelser med Ingerslevs, og en Del ligner det Skrivelsen, som den afsendtes; men der er mange Tilføjelser og Forandringer. Om Ingerslev lavede et nyt Forslag, som jeg tiltrådte, eller om vi udarbejdede et i Fællesskab, husker jeg ikke. I et Brev fra Vilh. Hansen er der Tale om et Møde af os 7 Præster i Alsted. Dette blev udsat, men Meningen var, at vi skulde samles og underskrive en ny Fællesudtalelse; men som Sagerne nu kom til at stå, blev Mødet og Fællesudtalelsen fuldstændig opgivet, og i Stedet derfor kom et Vennemøde på Mors, hvor der påtænkte Demonstrationer af forskellig Art, noget jeg havde antydnet i et af mine Breve til Biskoppen.

Den 18. og 22. Maj mødte Fr. Nygård i »Højskolebladet« med en Artikel med Overskrift »Morsmenigheden og Bisperne«, hvorledes man »i disse Dage må være med til at få rammet Pælen igennem Bispemyndighedens og Bispensansvarets Spøgelse, så vi snarest kan blive fritagen for at ofre det en Tanke«, og hvor Grundtanken i hele Artiklen er at påvise Nødvendigheden af, at »alle milde og sandhedskærlige danske Mennesker i disse Dage samles om et alvorligt Arbejde for at få Præstefrihed i den danske Folkekirke«. D. 1. Juni bragte »Højskolebladet« et Aftryk af Indbydelsen til Vennemødet d. 13. og 14. Juni fra Menighedsrådet, så Indbydelsen, der hidtil var udsendt privat, nu blev offentlig og gjaldt alle Frimenighedens »kirkelige Venner«. Det hedder i Indbydelsen: »Vi ønsker et venligt Møde med dem (d. e. »de kirkelige Venner«) for at styrkes ved Følelsen af Fællesskabet og for at samtale med dem, navnlig også om de nuværende Kår i Folkekirken, om Ar-



bejdet for friere Forhold i denne og Udsigterne derfor i Fremtiden«.

Det var ikke underligt, om man, efter dette og Rygterne om forskellige Planer, der selvfølgelig var i Omløb, var noget bange for mulige Demonstrationer. Det gik dog, saa vidt jeg husker, mere stille af, end man kunde vente. Der var mødt 250 Gæster fra Landets forskellige Egne, deriblandt 24 Præster, og der var et Par Hundrede til Alters, deriblandt flere Præster, men ingen Morsopræster. Ved selve Mødet i Forsamlingshuset, hvor der var omtrent 1000 Mennesker, husker jeg, at »Lille Ole« i sin Naivitet var lidt højt oppe og fortalte, at på hans Rejser havde Folk sagt til ham, at det, der var sket her, var den største Bedrift, Guds Menighed havde øvet siden Apostlenes Dage, og at det var kun på Mors, noget så stort kunde ske, hvilket ret havde ladet Ole føle Storheden af, hvad der var udført; men tillige havde han følt sig ydmyg og lille. Om der end ikke var andre, der kom så højt op, har jeg et Indtryk af, at Stemningen var rolig, men temmelig høj.

Det, jeg husker bedst, er, at Ingerslev og jeg blev anmodede om at fortælle om vor Rejse til Biskoppen, vor senere Forhandling med ham og de afæskede Erklæringer om Vanskeligheden ved Præstestillingen på Mors. I sin Tale tillod Ingerslev, Menighedens gamle, prøvede og trofaste Ven, sig at sige Menigheden nogle Sandheder, som var meget ilde hørte, og der lød derfor nogle Mishagsråb. For mig var der ingen Anledning til sligt, og da jeg fortalte om, hvad jeg i min Erklæring havde skrevet om det, der havde tiltalt og draget mig til Valgmenigheden, lød der stærke Bifaldsråb, og jeg tror næsten der blev klappet, da jeg gik ned fra Talerstolen, en Hyldest, jeg ellers ikke er vant til. Ingerslev, der vistnok havde fået at vide, at han var indstillet til Embedet i Barrit — Udnævnelsen kom d. 18de — og som derfor følte det som sine gamle Venners Afsked, kom noget bitter hen til mig og lod mig vide, at jeg bare ikke måtte tro, at den Jubel var ment som en

Hyldest til mig; det var blot for at drille ham nu til Farvel. Jeg svarede ham, at både Modsigelsen og Bifaldet vist skyldtes Gæsterne, som ikke kendte Forholdene, og at jeg i hvert Tilfælde nok skulde vogte mig for at sætte den Hyldest for højt; for jeg var klar over, at den vilde få en brat Ende; men jeg bad ham ikke at tage sig Modgangen for nær, for han vidste jo, at hvad han havde gjort, var gjort for Guds Ansigt.

Nå, jeg tror nok, hans Venner gav ham Oprejsning; men jeg har tidt måttet tænke på dette, thi Året efter rejste jeg fra Mors med en lignende Bitterhed i Sindet.

Hvad Udfaldet af Mødet angår, da synes der at have foreligget et Forslag fra Fr. Nygård, altså til en Udtalelse om Præstefrihed, men det blev forkastet; derom husker jeg dog intet nærmere. Derimod fortæller Meddelelsen i »Højskolebladet« (Fr. Nygård) og »Dansk Kirketidende« (R. Lund) om Mødet, at Lund og hans Menighed med kendelig Tilslutning fra Forsamlingen fremsatte følgende Udtalelse:

»Vi er glade ved ethvert Arbejde for god og gavnlig Frihed indenfor Folkekirken, også særlig for de Friheder ved Nadverbordet, som Livet her har krævet. Men vi tør ingenlunde indtage en sædvanlig Stilling i Folkekirken uden som en fri Menighedskreds, på hvis Tjener ingen anden Løfteforpligtelse lægges end en ærlig Forkyndelse i Overensstemmelse med Menighedens hellige Skrifter og Tjenesten ved Nådemedlerne efter Herrens Indstiftelse«. (Dansk Kirketidende, Sp. 491—92).

Jeg sendte Th. Rørdam en Meddelelse om Mødet, og han svarede med et Brev (Bilag 12), som har sin Interesse derved, at det utvivlsomt er et Udtryk for Menighedens Opfattelse Landet over, hvor man ikke tog Parti til nogen af Siderne.

Hermed var egentlig den Sag sluttet, som vi 7 Underkrivere af Henvendelsen til Biskoppen havde søgt at rejse; thi som Myndighederne og Frimenigheden stillede sig, og

som Opfattelsen af Forholdet havde udviklet sig i Menigheden; var det ikke at vente, at der kunde opnås noget. Men for mig fik Sagen et Efterspil, som jeg ikke kan undlade at omtale, fordi det var og fremdeles er min Mening, at der her frembød sig en Lejlighed, hvor der måske kunde være udrettet noget, men som blev forsømt.

Kort efter Vennemødet anmeldte Biskop Lind en Visitats på Mors. Jeg véd ikke, om han kom til andre Præster end de 4 af de 7 grundtvigske Præster. I Nykøbing holdt han, så vidt jeg husker, ikke Visitats i Kirke eller Skoler, Thomsen var forflyttet i Maj, Ingerslev i Juni; men han holdt Visitats hos Jansen i Alsted, hos Lillelund i Tæbring, hos Sørensen i Karby og hos mig i Vejerslev, og måske, men det husker jeg ikke, hos nogle af de ikke grundtvigske Præster. Visitatsen var i Juli, men Datoerne husker jeg ikke, hverken hos andre eller hos mig. I Anmeldelsen frabad han sig bestemt, at Præsterne indbød nogensomhelst Gæster; han vilde være i fuldstændig Ro hos Præsterne.

Jeg fik da den Tanke, at netop med en sådan Ordning kunde der, fuldstændig i Stilhed, forberedes et Møde mellem Biskop Lind og R. Lund, når begge gav deres Samtykke, og der kunde da måske komme noget ud af Mødet, især når hver medtog et Vidne, som dog kun skulde møde som Vidne og ikke deltage i Forhandlingen. Hvis hver medtog et Vidne, vilde jeg holde mig udenfor, medmindre jeg blev opfordret til at være til Stede. Hvis det overdroges mig at skaffe Vidner, vilde jeg indbyde Vilh. Hansen og selv være andet Vidne.

Jeg tilskrev Lund mit Forslag, og jeg husker bestemt, at jeg skrev, at begge Parter måtte selvfølgelig give deres Samtykke, så hvis Biskoppen sagde Nej, måtte jeg frabede mig Lunds Besøg, medens Biskoppen var hos mig, hvad han nok vidste; men da Biskoppen måtte have Betænkningstid, bad jeg udtrykkelig Lund svare snart. Ikke desmindre varede det lang Tid, vistnok omkring ved et Par

Uger, før hans Svar (Bilag 11) kom. Både jeg og andre, jeg har talt med derom, mente, at den lange Tid skyldtes langvarige Forhandlinger med Menighedsrådet; men både Søren Olesen og Anders Dissing har under Besøg bestemt erklæret, at dette Forslag umulig kan have været forelagt Menighedsrådet, thi det var noget, som ingen kunde glemme, og en af dem har tilføjet, at netop et sådant Møde i al Stilhed og i Vennevold vilde Menighedsrådet aldeles bestemt have tilrådet. Lunds Svar var, som man ser, afvisende; men da jeg senere fortalte Biskop Lind derom, erklærede han, at han tværtimod gerne vilde en sådan Samtale, men helst uden andre Vidner end Værten i Huset, der skulde forebygge, at Lund fornærmede ham. Jeg erklærede, at det behøvede han ikke at være bange for; men det vilde ikke være let at være ene Vidne, da de to Parter måske bagefter kunde blive uenige om, hvorledes Udtalelserne var faldne, og derfor vilde jeg have foreslået Vilh. Hansen. »Det kunde jeg ikke have det mindste imod, men ingen andre end Dem og ham«. Dog, det blev altså desværre ikke til noget.

Det var med megen Spænding, jeg imødeså Biskoppens Komme. Min sidste Henvendelse til ham (Bil. 10) var den lange, afæskede Erklæring, han ikke havde svaret på. Det opbevarede Udkast med de mange Ændringer, hvor jeg havde filet på Formen, de Flertalsformer i Verberne, jeg ellers ikke bruger, de indtil det komiske idelig tilbagevendende Udtryk »Folkekirkens Præster« »den forhenværende Valgmenighed« o. s. v., alt vidned om, at jeg havde bestræbt mig for ikke at støde ham; men hvorledes han så på det, og hvad han vilde sige, vidste jeg ikke.

Han var meget venlig, da han kom, og en mere tarvelig, fordringsløs, nøjsom og jævn Gæst kunde man ikke have. Hyggelig kunde han også være, og en stor Børneven var han, hvilket f. Eks. viste sig, da han kom ud i Forstuen og fandt vor lille, 2årige Datter grædende foran en Del Høns. »Hvad græder Du for, min lille Pige?« »Jeg

er bange for Hønsene«. »Det skal Du ikke være, lad bare være med at græde! Jeg skal nok hjælpe Dig«. Han jog Hønsene ud, lukkede Gårdøren og kom ind med hende ved Hånden, og siden da var den lille Pige og den gamle Biskop rigtig gode Venner.

Han var jo en lærd Mand, havde været Medlem af den theologiske Eksamenkommission, da jeg tog Embedseksamen, havde rejst og set en Del, og var meget interessant, når Samtalen bevægede sig på neutrale Områder; men — det grundtvigske havde han unægtelig ikke megen Forståelse af. Da jeg omtalte, at jeg ved Husandagten bekendte Troen, sagde han: »Nej, Pastor Hertel, De bekender ikke Troen, De fremsiger Trosbekendelsen«. »Å, ja desværre er det til Tider måske ikke andet, men det er da min Agt at bekende«. Nej, man bekender kun overfor Fjender, og de er ikke i Deres egen Stue«. »Jo, vel sagtens den allerværste«. »Nå, De mener Fjenden i Deres eget Hjerte. Ham bekender man ikke bort, ham beder man bort«.

Rigtig hyggeligt var det ikke heller, at han sagde, da han havde læst min skitserede Prædiken. »Jeg mærker, at Deres Tanker ikke er mine Tanker«. Den næste Dag blev det da også kendeligt for alle i Kirken, hvad jeg senere erfarede, at vor Forkyndelse og vor Overhøring ikke faldt i Tråd, men gik hver sine Veje. Udfald mod Frimenigheden kom der dog ikke, og vi kom ellers godt og venligt ud af det.

Han var glad overrasket over, at alt alle Vegne gik så fredeligt. Der havde hverken, som man havde forberedt ham på, været Demonstrationer i Præstegårdene eller Kirkerne. Jeg måtte jo sige, at det gjorde mig ondt, at han havde lyttet til slige Røster. Han måtte da vide, at Præsterne nok skulde være så gode Værter, at de holdt slige Skandaler fra deres Hjem, og han kendte kun dårligt Morsingboerne, hvis han antog, at de indlod sig på sligt i Kirken. Dog var der forefaldet Demonstrationer; men dem kunde han ikke mærke. Hvad det var? Jeg har hørt om

det fra andre Kirker, og jeg så det i min egen. Frimenighedens Venner holdt sig borte, selv om de ellers var stadige Kirkegængere. »Det kan man ikke fortænke de Folk i«, sagde han.

Vi kom også ind på den kirkelige Stilling på Mors. Ja, den havde han talt om med Vilh. Hansen og var også villig til at tale med mig derom. Ja, men alle de andre: Ingerslev, som endnu var på Øen, og de Præster, hos hvem han havde været på Visitats. Ingerslev havde sagt Farvel til ham, men hørte nu ikke til Stiftets Præster, så der var ikke Anledning til at drøfte Stiftsanliggender med ham. Ja, men de andre? »Jansen er Sportsmand, og med den unge Mand taler man om Sport; Lillelund er hidsig, så ham kan man ikke tale med, og Sørensen spøger man med, man taler ikke alvorligt med ham«. Det hjalp ikke hvad jeg sagde, navnlig da om min kære Ven, den hjertevarme Lillelund, så jeg mærkede, at der var noget om, hvad der blev sagt d. 17. Marts, da vi underskrev Erklæringen, at de var alle på det sorte Brædt.

Men som vi talte om Stillingen, fandt jeg ham stiv på alle Områder. Kun på eet Punkt var han villig til Indrømmelser, og det var ved Vielser. De kirkelige Myndigheder vilde ikke anerkende Lunds Vielser, og Herredsfogden erklærede, at der ikke kunde være Tale om borgerligt Ægteskab, når de vedkommende erklærede, at de tilhørte Folkekirken. Men det vilde jeg ikke have med at gøre. Jeg kunde hverken give Frimenigheden eller de kirkelige Myndigheder sådan Ret, at jeg vilde rage Kastanier af Ilden for dem, boede desuden for langt borte og søgte stadig Forflyttelse. Men der var et andet Punkt, der var mig en Hjertesag og Samvittighedssag, og det var Fællesskabet ved Nadverbordet, og jeg fremhævede, som under Besøget hos Bispen d. 2. April, de forskellige Kirkesamfunds Trang til fælles Allergang, og Frimenigheden stod jo nok udenfor Folkekirken, men tilhørte samme Kirkesamfund som vi. »Ja, men de var Oprørere«. Hvor lidet jeg end billigede deres

Stilling overfor de kirkelige Myndigheder, var de i mine Øjne ikke Oprørere mod Gud, og derfor trængte jeg til at føle og vise Fællesskabet med dem, så Biskoppen måtte ikke se det som Ulydighed, men som et Samvittighedskrav, hvis jeg en eneste Gang gik til Alters hos og assisterede Lund, forsåvidt han bad mig derom. Først talte Biskop Lind meget skarpt; men da jeg lovede straks at melde det, blev han beroliget, og vi skiltes venligt. Straks efter hans Afrejse blev der megen og langvarig Sygdom, så der blev ikke Tale om sligt; men derimod, da der holdtes Høstmøde med stor Altergang i Ø. Jølby. Min Hustru og jeg tog derover og gik til Alters. Der var ved Altergangens Begyndelse ingen andre grundtvigske Præster til Stede end jeg. Lund kom hen og bad mig assistere. Ja, hvis han kunde skaffe mig Præstekjole og Pibekrave. Det blev hentet og bragt om bag Alteret, og da jeg selv havde været til Alters, gik jeg om bag Alteret og iførte mig Præstedragten. Da jeg trådte frem for Alteret, gik Lund om med Alterbægeret; men Fru Lund, der i den sidste Tid var blevet meget nervøs, trådte frem i Kirken, gestikulerede ivrigt og pegede på dem, der lå knælende, og som Lund havde forladt. Jeg blev forskrækket, gik hen og spurgte, om Lund havde glemt at give dem Brødet. Nej, alt var i Orden. Jeg stillede mig da ved Alteret, og alt gik sin rolige Gang. Men nede i Kirken så jeg et Ansigt, jeg ikke blev glad ved, Fr. Nygårds Eftermand, Pastor Jessen i Frøslev. Nygård blev kaldet til Valgmenighedspræst i S.-Næraå <sup>27/11</sup> 82, og Jessen blev først kaldet <sup>28/5</sup> 83. Det varede nogen Tid, før han kom, og jeg måtte derfor over et halvt År besørge Annekset Mollerup foruden mine egne Kirker, og det blev bestemt, at Nygård og Jessen i Forening skulde betale mig noget. Jessen kom for at afgøre Sagen, men da Nygård og jeg var Venner, gav jeg Afkald. Jessen takkede; men nu i Kirken kunde jeg se, at der ventede mig en yderligere Kvittring.

Straks efter min Hjemkomst skrev jeg til Biskop Lind

og Provsten og meldte, hvad jeg havde gjort. Først svarede Provsten, at Sagen var ham meldt samme Dag — altsaa af Pastor Jessen — men han vidste, at jeg vilde selv melde mig. Da han nu så, at jeg også havde skrevet til Biskoppen, vilde han holde sig udenfor. Heldigvis bragte Morsøbladene ikke Meddelelse om min Assistance, ellers kunde Sagen være kommet mig dyrt til at stå, navnlig m. H. t. Forflyttelse.

Men så kom Biskoppens Svar (Bilag 13), og det skarpe Brev med den kærlige Underskrift, og Følelsen af den Sorg, jeg havde voldet ham, greb mig dybt. Jeg fortrød ikke, hvad jeg havde gjort; men jeg kom ikke mer til Frimenigheden og sagde Nej til Indbydelsen, og det blev meget ilde optaget.

Dette pinte mig, som hele Stillingen på Mors. Det var derfor en Frigørelse, da jeg d.  $\frac{4}{6}$  84 blev forflyttet til S. Vissing; men da jeg så bød Farvel til gamle Venner og mærkede, hvorledes den ellers kærlige Lund så på mig, følte jeg en Bitterhed, som Ingerslev Året før; og da jeg næste År kom til Vejerslev for at opgøre Nådensåret, kunde jeg ikke få mig til at tage til Ø. Jølby, og jeg kom aldrig siden til Mors. Der var dog noget, jeg gjorde. Da jeg kom til min nye Egn og der traf den kærlige Pastor Olivarius, der var så vel skikket til at være Mægler, og han det følgende År blev kaldet til Solbjerg, helmede jeg ikke, før han med Mund og Pen lovede mig at besøge Lund og mægle mellem ham og Modstanderne, men da jeg senere traf ham, havde han ikke været der.

Dermed slutter min Morsøsaga.

Brænderup, d. 2 Maj 1906.

1.

*En Henvendelse til Biskoppen over Aalborg Stift fra syv Præster paa Mors (med et Tillæg).*

Højærværdige Hr. Biskop Lind.

Af de forskjellige offentlige Erklæringer, som nu foreligge dels fra Præsten R. Lund og dels fra Menigheds-



raadet for den forhenværende Valgmenighed i Ø. Jølby, vil Deres Højærværdighed nu være bekendt med, at det ingenlunde er hans eller hans Menigheds Tanke at skille sig fra den danske Folkekirke, men at det meget mere er dem magtpaaliggende vedblivende at leve deres Kristenliv i saa nær Forbindelse og saa venlig Forstaaelse med denne, som det efter Omstændighederne paa nogen Maade er muligt. Ganske vist indsé vi nok, at det skete ikke derved uden videre kan blive som uskét, og navnlig vil det desværre muligvis vise sig vanskeligt i den allernærmeste Fremtid at finde en for alle tilfredsstillende Ordning af Menighedens retslige Stilling til de folkekirkelige Myndigheder og det hele Statssamfund. Men hvor trykkende dette end kan være for alle paagjældende, saa er der dog en anden Side af Sagen, som for os baade personlig og som Præster paa Mors i Øjeblikket er af langt større Betydning, og som vi haabe kan bringes i en taalelig Stilling ved det Lys, hvori Sagen i det hele efter ovennævnte Erklæringer synes at maatte sés. Vi tænke herved paa de Forhold, som omtales i den »muligvis ønskede Vejledning for Præsterne«, som er udsendt fra Hans Højærværdighed Hr. Provst Cederfeld de Simonsen, særlig i dens 3dje saa lydende Afsnit: »Ingen Præst i Folkekirken kan prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i Valgmenighedskirken i Ø. Jølby; han kan heller ikke lade Lund prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted, og han kan ikke communicere hos Lund«. Det vil sikkert ikke være Deres Højærværdighed hélt ubekendt, at der her paa Mors stadig har været et meget nøje og meget hjerteligt Forhold mellem Præsten Lund og hans Menighed paa den ene Side og store Kredse i Sognemenighederne med deres Præster paa den anden Side. Ligesom Valgmenigheden altid med stor Gjæstfrihed og imødekommende Venlighed har givet enhver, som ønskede det, fuldkommen fri Adgang til at dele alt godt med dens Medlemmer, saaledes har ogsaa vi undertegnede Præster været inderlig glade ved at omgaas som

Venner baade menneskeligt og kirkeligt med Valgmenigheden og med Præsten Lund, saa det ikke i nogen Henseende har været at mærke, at de forskjellige Navne, Valgmenighed eller Sognemenighed, har gjort allermindste Skaar i vort gode Forhold til hinanden. Og vi tør ganske trøstigt sige, at dette Forhold har været til saa stor Glæde og Velsignelse, baade for os og vore Menigheder, at det vilde være os en dyb Hjertesorg og efter vor Overbevisning volde ubodelig Skade for Menighedslivet i det hele her paa Mors, om det skulde afbrydes eller endog blot væsentlig svækkes ved den skete Forandring i Lunds retslige Stilling. Men en saadan Forstyrrelse vil utvivlsomt være uundgaaelig, hvis de ovennævnte Ord virkelig vedblivende skal gjælde som »Vejledning« for os; og det er derom, vi herved allerærbødigst henvende os til Deres Højærværdighed med det gode Haab, at det Lys, som siden dens Udsendelse er kommet over Valgmenighedens Tankegang i det hele, saaledes maatte have ændret de høje Myndigheders Opfattelse af dens Stilling, at den i hine Ord udtrykte Anvisning kunde modtage en saadan Ændring, at vort personlige Forhold til Lund og hans Menighed i det væsentlige kunde fortsættes i det gamle Spor uden at komme i Strid med Avtoriteter.

Vi ville nødig slippe det Haab, at Deres Højærværdighed baade forstaar os og føler med os i denne Henseende, og vi kunne foreløbig ikke andet end finde dette Haab styrket ved den kjærlige Bekymring for den forhenværende Valgmenigheds Fremtid, som fremgaar af Deres Højærværdigheds Skrivelse til dens Medlemmer. Det tør nemlig regnes for uomtvisteligt, at Menighedens fremtidige Stilling, om den ved Herrens naadige Førelse maa bevares uanfægtet af alle sværmeriske og sekteriske Rørelser, menneskelig sét synes afhængig af, at det fri og levende Vekselsforhold mellem den og de almindelige, folkekirkelige Menigheder og deres Præster saa vidt mulig kan fortsættes. Naar Menigheden som hidtil er villig til at modtage os som velkomne Gjæster og give os Rum som Ordets For-

kyndere ved given Lejlighed, saa synes det ogsaa aldeles rimeligt, at vi fra vor Side maa faa Lov til uhindret at følge vor Hjertes Trang i den Henseende. Det er jo desværre ikke noget ualmindeligt i Kirkens Historie, at der er blevet nægtet Præsterne Ørenlyd; men vilde det dog ikke være noget ualmindeligt og saare betænkeligt, om Præsternes Munde af forholdvis fjerne Hensyn skulde være bundne overfor Folk, som gjerne ville høre dem, og det maaske netop ved saadanne Lejligheder og til saadanne Tider, hvor der var al god og rimelig Udsigt til, at et Ord vilde kunne øve god Virkning.

Ligeledes er det jo ingen ordineret Mand formént at besørge en kirkelig Forretning paa en beskikket Præst's Ausvar, og det er endog tilladt at overlade en theologisk studerende sin Prædikestol; skulde det da virkelig være absolut utilstedeligt, at en Mand som Lund, der nyder énstemmig godt Lov i Menigheden fra en lang Præstegjerning, finder den Adgang til præstelig Virksomhed hos os, som enhver entlediget Præst har Ret til, naar vi efter moden Overvejelse finde det ønskeligt for os og Menighederne? Og naar det endvidere i nævnte Skrivelse er udtalt, at Folkekirkens Præster ikke kunne communicere hos Lund, da tillade vi os at udtale, at dette i høj Grad har gaaet os til Hjerte, og at det vilde være os en stor Smerte, om dette ikke kunde ændres. Vi har saa ofte i Ansgarskirken med hjertelig Glæde og Tak været samlede med Menigheden dér om Vorherres Nadverbord og har følt os overbeviste om, at Kirkens Herre netop derved har bundet os sammen i en inderlig Kjærlighed, som vilde lide et stort Skaar, om det for Fremtiden skulde formenes os. Vi føle os overbeviste om, at Fællesskabet om Nadverbordet netop er et af de Midler, hvorved Kirkens Herre bevarer sine troende fra Vildfarelsens Aander, og trøste os derfor med det Haab, at Deres Højærværdighed, som saa kjærligt har udtalt Deres Ønske om, at Menigheden dér fremdeles maatte bevares for Vildfarelser, ikke vil nægte os Brugen

af det Middel, som vi særligt tror vil kunne virke gavnligt i saa Henseende; navnlig vil da vistnok ogsaa vore Ord i Ansgarskirken lettere finde Indgang, naar Menigheden sér os dele Fællesskabet med dem ligesom hidtil om Nadverbordet, et Fællesskab, som vi véd, at Menigheden har været glad ved og kun med stor Sorg vilde sé ophøre.

Ifølge alt dette kan vi derfor ej andet end for vor Samvittigheds Skyld udtale, at en Gjennemførelse af de nævnte Bestemmelser i »Vejledningen« efter vor inderlige Overbevisning vil være Menighedslivet her til lige saa megen Skade som os til personlig Sorg og Savn, og derved gjøre vor Præstestilling her paa Øen ikke blot pinlig for os personlig, men tillige afgjort mislig, særlig over for de Medlemmer af vore Menigheder, som vi véd os i den allerhjørteligste Forstaaelse med, saavel som over for Medlemmerne af den forhenværende Valgmenighed, og fornemmelig over for dem af dem, som bo inden for vore Sogne, og med hvilke vi hidtil have levet i et saadant Tillids- og Kjærlighedsforhold, at en Forstyrrelse deraf for os vilde faa en saare alvorlig og betænkelig Betydning. Det er derfor vor indstændige Bøn til Deres Højærværdighed, at De af kjærligt Hensyn baade til os og til de kirkelige Forhold her paa Øen vil, saa vidt muligt, bevirke, at vi i alt væsentligt kunne blive som hidtil frit stillede i det omhandlede Forhold.

Morsø, den 14de Marts 1883.

#### Allerærbødigst

*Vilh. Hansen,*  
resid. Cap. i Nykjøbing,  
Lødderup og Elseø.

*Ludvig Hertel,*  
Sognepræst i Vejerslev og  
Blidstrup.

*H. B. Lillelund,*  
Sognepræst i Tæbring,  
Outrup og Rakkeby.

*Peder Ingerslev,*  
Sognepræst i Tødsø og  
Erslev.

*Chr. Sørensen,*  
Sognepræst i Karby,  
Hvidbjerg og Redsted.

*J. K. Jansen,*  
Sognepræst i Alsted og  
Bjergby.

*William Thomsen,*

Cap. p. l. i Sejerslev, Ejerslev og Jørsby.

Endskjøndt jeg ikke har staaet i saa nær Berøring og saa hjerteligt Samfund med den forrige Valgmenighed i Ø. Jølby og dens Præst som mine kjære 7 Brødre her paa Øen, og ikke i ét og alt kan underskrive deres Andragende, vilde jeg dog gjerne tillade mig i al Ærbødighed at bede min højærværdige Biskop om muligen at hjælpe dem til Dispensation fra det nedlagte Forbud.

Jeg holder mig nemlig overbevist om, at dette Forbud imod, at Folkekirkens Præster søge Altergang hos Lund og prædike i Ansgarskirken, og at Lund prædiker og administrerer Sakramenterne i Sognekirker, vil volde et dybt og beklageligt Hjerteskaar hos evangelisk kristelige Brødre paa begge Sider, og jeg frygter meget for, at Frimenigheden i Ø. Jølby ved sin afsondrede Stilling udsættes for i Fremtiden at skeje ud fra den sunde evangeliske Lære (Trandbergs Historie er i denne Henseende lærerig og sørgelig), naar denne Frimenighed unddrages Paavirkning i sin saa kjære Kirke af Folkekirkens Præster, og Sognemenighederne formenes Paavirkning af Lund, saalænge han dog staar paa evangelisk luthersk Grund.

Ø. Assels, den 31te Marts 1883.

*E. Rambusch.*

Højærværdige

*Hr. Biskop, Dr. theol. P. E. Lind, Rd. af Dbg.*

## 2.

*Til Erindring om, hvad jeg yttrede ved en Samtale med de Herrer Præster Ingerslev og Hertel i Anledning af en skriftlig Henvendelse til mig fra dem og fem Embedsbrødre af 14de Marts 1883.*

Samtalen drejede sig om det Monitum af mig: »Ingen Præst af Folkekirken kan prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i Valgmenighedskirken i Øster-Jølby; han kan heller ikke lade Lund prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted, og han kan ikke kommunikere hos Lund«.

Jeg yttrede, at »kan« betyder ikke det samme som »maa«, og at det i Overénstemmelse med Sprogbrug her betegner, hvad jeg ikke finder passende for Folkekirkens Præster at gjøre og ikke tiltror dem at ville gjøre. En Overtrædelse af mit Monitum vil jeg meget beklage, men den kan kun i enkelte Tilfælde blive Gjenstand for Paatale.

Fremdeles bemærkedes, at det nævnte »kan« er at forstaa noget forskjelligt med Hensyn til de forskjellige Ting, der omtales. Jeg fandt det absolut forkasteligt for Folkekirkens Præster at gaa til Alters hos Lund eller i Valgmenighedskirken udføre kirkelige Handlinger — dette sidste er maaské endogsaa strafbart —, men ménte, at Nødvendighed maatte kunne undskylde den Præst, der lod Lund prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted.

Paa given Anledning indrømmede jeg selvfølgelig, at dersom nogen af Folkekirkens Præster prædiker i Valgmenighedskirken i den Hensigt at virke hen til, at den skete Adskillelse hæves, er det ikke blot forsvarligt men i høj Grad bifaldsværdigt, dog at han ikke derved forsømmer sine egne Kirker. Med denne Indskrænkning bliver altsaa Ordet »prædike« i mit Monitum at forstaa.

Aalborg Bispegaard, den 2den April 1883.

*P. E. Lind.*

### 3.

*Pastor P. Ingerslevs Beretning om Mødet med Biskop Lind.*

Onsdag d. 28de Marts 1883 gik Pastor Hertel i Vejerslev og jeg til Provst Cederfeldt de Simonsen i Nykjøbing for at samtale med ham om det Andragende af 14de s. M., som vi tilligemed 5 andre Præster på Mors havde affattet for at indgive det til Biskop Lind i Ålborg. Dette Andragende angik den af Provsten ifølge en Skriv. fra Biskoppen udsendte »muligvis ønskede Vejledning for Præsterne« og særlig dens 3die sålydende Afsnit: »Ingen Præst i Folkekirken kan prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i Valgmenighedskirken i Ø. Jølby; han kan heller ikke lade

Lund prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted, og han kan ikke communicere hos Lund«. Pastor Hansen i Nykjøb. havde modtaget en Gjenpart af dette Andragende for om Tirsdagen d. 27de at gå til Provsten og overlevere ham den og samtale med ham for, så vidt muligt, at gjøre ham vel stemt for Sagen. Men da han forgjæves havde søgt Provsten, sendte han ham Gjenparten, ledsaget af en Skrivelse fra sig selv.

Da vi kom til Provsten, havde denne allerede sin Erklæring over Andragendet færdig. Denne Erklæring gik ud på, at den Ophævelse af ovennævnte Forbud, som vi androg om, kun burde indrømmes på 2 Vilkår; 1) at Lund og hans Menighed vilde indrømme, at de vare udenfor Folkekirken, og 2) at Lund vilde gjøre Afbigt for sin Færd overfor Myndighederne. Denne Erklæring, som Provsten strax oplæste for os, viste os jo klart, hvor lidet vi hos ham kunde gjøre Regning på nogen Imødekommen eller nogen Støtte, og ved en meget lang ofte noget varm Samtale med ham opnaede vi intet andet end, at han udtalte, at han vilde søge at finde et mildere Udtryk for hvad han i sin Erklæring havde kaldet «at gjøre Afbigt». Hans Spørgsmål, om vi vilde have hans Erklæring med til Biskoppen, besvarede vi selvfølgelig benegtende. Det kom under Samtalen frem, at Provsten anså det for sandsynligt, at så stor en Dél af Lunds Menighed i en nær Fremtid vilde trække sig tilbage fra ham, så at alt kunde ventes om ej lang Tid på den Vis at vende tilbage til normale Forhold, og at Provsten også af den Årsag ikke anså det for betimeligt fra Myndighedernes Side at gjøre imødekommende Skridt.

Søndagen derefter rejste så Hertel og jeg til Ålborg og gik Mandag Formiddag til Biskoppen. Jeg begyndte med at sige, at vi vare komne som Udsendige fra 7 Præster på Mors for at bede ham om at komme os til Hjælp i den Stilling, hvori vi vare komne ved det Forbud, som han havde sendt os, imod som hidtil at holde kirkeligt Sam-

kvem med Lund og hans Menighed. Hertil svarede han, at hans Skrivelse var intet Forbud, men et Monitum. Han havde ikke forbudt os det, som blev nævnet i dette Monitum, og han kunde ikke forbyde os det, thi der måtte i så Fald være Lovsteder, hvortil han kunde henvise, men det var der ikke. Derfor havde han ej heller skrevet: »må ikke«, men »kan ikke«, og han forklarede sin Mening angående dette sidste, således som det er anført i hans skriftlige Bemærkninger.

Vor Samtale derefter drejede sig mest om at gå til Alters hos Lund; at han anså dette for »absolut forkasteligt« for Folkekirkens Præster, begrundede han på, at vi derved vilde godkjende alt, hvad Lund havde gjort til Trods for Autoriteterne og de kirkelige Love. Det kunde ej opfattes anderledes end som en Dom fra vor Side i Sagen, og den Præst, som kunde afgive en sådan Dom, måtte melde sig ud af Folkekirken. Vi svarede hertil, at det aldeles ikke var for at udtale en sådan Dom, at vi vilde have Lov til at gå til Alters hos Lund, men at det alene var for fremdeles at vedligeholde og hævde det Fællesskab, hvori vi i flere År havde stået til Lund og hans Menighed, og vi forstod ikke, at det nødvendigvis måtte opfattes som en Dom over Lunds Færd, medens snarere det modsatte, dersom vi holdt op med at gå til Alters hos ham, vilde blive opfattet som en Dom, eller som en Tilkjendegivelse af, at vi, efter hvad der var sket, ej længere kunde gå til Alters sammen med dem hos Lund; men Biskoppen fastholdt sit. Og da vi udtalte, at vi hverken kunde eller vilde indlade os på at forsvare eller godkjende Lunds hele Færd, hvorved han var kommen i Strid med Myndighederne, men at vi kun afgjort vilde hævde, at hvad han havde gjort, det havde han gjort for sin Samvittigheds Skyld, svarede Biskoppen, at det troede han også, og at han for Lunds Skyld var glad ved, at han kunde tro dette om ham, men det vidnede så rigtignok også om, at Lund var i høj Grad om-



tåget og uklar, idet han ikke havde sét, hvad han gjorde, »thi havde han sét det, så vilde det have været forfærdeligt«.

Da Hertel spurgte, om Biskoppen også, når der var hengået længere Tid, vilde betragte en Altergang hos Lund på samme Måde og tillægge den en sådan demonstrerende Betydning, svarede han, at han altid vilde betragte det som absolut forkasteligt. I dette Punkt var det os ikke muligt at bevæge ham til nogen Imødekommen. Kun udtalte han, at dersom en anden Præst end Lund forvaltede Sakramentet i Ansgarskirken ved en sådan Lejlighed, vilde han ansé det for mindre forkastelig, om vi gik til Alters dér.

Hvad derimod de øvrige Punkter angår i det omhandlede Monitum, da gjorde han os adskillige Indrømmelser og flere end dem, som han selv har anført i sine skriftlige Bemærkninger.

Da jeg således spurgte ham, om han vilde have noget imod, at jeg, når et Par Folk indenfor mine Sognegrændser ønskede at vies af Lund, fordi de hørte til hans Menighed, da gav Lund Lov til at vie dem i en af mine Kirker på mine Vegne, da det jo dog var klart, at jeg i sådant Fald nødigt vilde gjøre Fordring på selv at vie dem, så gik Biskoppen ind derpå. Hertel mener rigtignok, at »han vred sig derved«, men det mindes jeg ikke, om jeg end lige så lidet tør påstå, at han hélt villigt gik ind derpå.

Ligeså gik han også ind på, at en af os Præster prædikede for Lund i Tilfælde af, at han blev syg, og det var i denne Sammenhæng, at han tilføjede, at vi dog ikke måtte forsømme vore egne Kirker for den Sags Skyld. Fremdeles bifaldt han, at vi prædikede i Ansgarskirken, når vi, som vi udtrykte os, mente derved at kunne øve nogen Virkning på Menigheden og hindre den i at komme på Afveje. Da Hertel brugte Udtrykket »sektariske Vildfarelser«, ytrede Biskoppen, at han troede ikke, at der var nogen Fare for, at de vilde forlade den lutherske Kirkegrund. Dertil bemærkede jeg, at det troede jeg ej heller; men derimod kunde der snarere være Fare for, at urolige og

vilde Ånder vilde komme til Orde hos dem. Og da jeg, efterat Biskoppen havde erklæret det for bifaldsværdigt, om vi for at modvirke sådant prædikede i Ansgarskirken, udtalte, at dermed var det vel ikke Biskoppens Mening, at vor Prædiken i hvert givet Tilfælde skulde indeholde noget bestemt, som udtrykkeligt gik ud på at modarbejde sådanne Vildfarelser og Sværmerier, men at det vel var tilstrækkelig Grund for os til at prædike, når vi anså selve dette, at Folkekirkens Præster fik Adgang til at tale i Ansgarskirken, for en Hjælp til at forhindre og modarbejde, hvad man ellers kunde befrygte, vilde komme frem i Menigheden, gik han også ind herpå. Det er vel muligt, at vi har brugt Ordet »Adskillelse«, men på ingen Vis i den Mening, hvori dette Ord i Biskoppens skriftlige Bemærkninger synes at måtte tages, som skulde det været Hensigten med vor Prædiken i Ansgarskirken at bevæge Lund og hans Menighed til at falde til Føje og derved atter gjenvinde deres tidligere Stilling som anerkjendt Præst og Valgmenighed indenfor Folkekirken.

Da jeg udtalte, at der jo da ej heller kunde være noget til Hinder for, at vi, når vi vare tilstede ved en Jordefærd i Ansgarskirken, da talte ved sådan Lejlighed, gik Biskoppen hélt ind på det, idet han endog bemærkede, at det havde kristne Præster endogså gjort ved Jordefærd i jødiske Menigheder.

Når Biskoppen skriver, at han »ménte, at Nødvendighed måtte kunne undskylde den Præst, der lod Lund prædike eller udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted«, dog mindes vi ikke, at der blev talt om nogen sådan Nødvendighed, og vi skjønne ej heller rettere, end at der vanskeligt vil kunne blive Tale om nogen sådan ligefrem Nødvendighed på Mors, hvor der er så mange og så nær ved hverandre boende Præster.

Ved Slutningen af vor Samtale overrakte jeg Andragendet til Biskoppen og bad ham om at nævne os en Tid, på hvilken vi måtte komme igjen, efterat han havde gjen-

nemgået og overvejet Andragendet. Han bad os komme samme Dags Eftermiddag Kl. 6.

Biskoppen var under hele vor Samtale hjertelig stemt, og da vi gik fra ham, vare vi blevne betydelig lettere om Hjertet. Men des mere nedslående Indtryk gjorde det på os, da han ved vor Tilbagekomst oplæste sine skriftlige Bemærkninger, som han indledte med den Udtalelse: »Jeg har nu læst Andragendet, og det gjør mig ondt, at jeg kun så lidet kan imødekomme Dem«.

Da Biskoppen havde læst Bemærkningerne op for os, spurgte jeg ham om, hvad det var for enkelte Tilfælde, der vilde kunne blive Gjenstand for Påtale; dertil svarede han, at det var f. Ex. når en Præst forrettede en Dåbs-handling i Ansgarskirken og derefter indførte det i Kirkebogen på sædvanlig Vis. Jeg spurgte fremdeles: »Når et Par Folk for at blive viede af en af os Præster løser Kongebrev, kan det så efter Loven forbydes os at vie dem i Ansgarskirken?« Hertil svarede Biskoppen: »Det kan ikke forbydes Dem!« idet han betonedede Ordet »forbydes«.

Jeg udtalte til Slutning, at vi håbede, at Biskoppen havde den Tillid til os, at hvad vi så end vilde gjøre, så vilde vi kun gjøre det efter alvorlig og samvittighedsfuld Overvejelse, og jeg vilde for mit eget Vedkommende føje til, at dersom jeg bestemte mig til at gjøre noget, som stred mod Biskoppens Monitum, så vilde det være mig en stor Sorg at vide, at jeg dermed havde gjort ham imod. Jeg havde tidligere under Samtalen udtalt, at jeg ingenlunde allerede nu var bestemt på at ville gjøre noget sådant, men endnu mindre kunde jeg love ikke at ville gjøre noget sådant; kun det kunde jeg love, at jeg så samvittighedsfuldt og alvorligt, som det var mig muligt, vilde overveje, hvad Biskoppen havde udtalt til os. Jeg udtalte også i Samtalens Løb, at når Lund og hans Menighed ikke vilde ud af Folkekirken, var det på ingen Måde for at trodse Lovene og Myndighederne, men for på alle mulige Måder at bevare Forbindelsen med hele den levende Menighed i

Folkekirken, og fordi det var deres Overbevisning, at det vilde tjene ikke blot dem, men hele Menigheden bedst. Sluttelig mindede Biskoppen os om den Lydighed, vi skyldte ham, også hvor det angik et Monitum, og han tilføjede: »Ét er det store, og kun dette ene, nemlig at tro på Jesus som Guds og Menneskens Søn; ved Siden deraf er alt andet småt«. Jeg bemærkede dertil, at just fordi det var det store, så anså jeg også Fællesskabet ved Nadverbordet for noget stort. Dertil svarede han, at det vilde han ej heller formene os, vi måtte godt tage Lund og Medlemmer af hans Menighed til Alters i vore egne Kirker.

Vi besøgte samme Dag Pastor Repsdorps og Hospitalforstander Barfods og havde stor Glæde af den hjertelige Samstemning, som vi fandt begge Steder. Men endnu langt større Glæde havde vi af at besøge gamle Biskop Kierkegård. Han har i Vinter været og er fremdeles såre nedtrykt og lidende, og da det var tvivlsomt, hvorvidt han kunde tage imod os, sendte Pastor Repsdorph Bud til ham for at forhøre derom, men Buddet kom tilbage og meldte, at Biskoppen gjerne vilde sé os. Vi gik da derop, og Biskoppen gav os strax tilkjende, hvor glad han blev ved at se os og modtage vor Hilsen fra den Præstekreds, som havde sendt os og udtrykkelig givet os det Hverv også at gå til vor gamle kjære Biskop og bringe ham en Hilsen.

Han gjorde os mangfoldige Spørgsmål om Forholdene på Mors, og det fremlyste klart, med hvor stor Hjertelighed han omfatter den levende Menighed på Mors og følger Livsrøret. Derefter udtalte han for os, hvor inderlig ondt det havde gjort ham at læse en Artikel i Højskolebladet af en Skolel. Sørensen (Nr. 26), hvor denne havde anført et Citat af ham til Støtte for den Brückerske Betragtning af den hell. Skrift. Selve Citatet kunde han vedkjende sig, skjønt han ikke mindedes eller havde kunnet finde, hvor han havde brugt de citerede Ord, men det havde smertet ham dybt — ja det udtalte han gjentagne Gange — at sé det anvendt til Støtte for en så gruelig Vildfarelse som Brückers. Han

kom derved til at udtale for os sit Syn på den hellige Skrift, og da var der ej længere nogen Svaghed at mærke, men med en vidunderlig Åndskraft og Varme udtalte han, hvorledes han i snart 2 Menneskealdere havde gransket i den hellige Skrift, og hvorledes han i over én Menneskealder havde haft den grundfaste Overbevisning, at den hell. Skrift indeholdt ingen Modsigelser, men når Fortolkerne ofte havde haft travlt med at forlige forméntlige Modsigelser ved Omforklaringer og Bortforklaringer, da var det hélt fejl; gik man ret til Bunds, så så' man, at der var slet ingen Modsigelse, og at det just havde sin dybe Betydning, at det var udtrykt på en Måde det ene Sted og på en anden det andet, idet man ved at sammenholde de forskellige Udtryk just kom til den dybe og fulde Forståelse. Han anførte som Exempel Slægtregistret hos Matth., hvor 4 Konger er udeladte, men netop de 4, som ved deres Færd havde udelukket sig selv som Forbilleder på Messias, og fremdeles den tilsyneladende Uoverensstemmelse i Matthæus's og Lukas's Beretninger om Jesu Døb, som O. Møller har påpeget, idet det hos Matth. hedder: »Denne er min Søn den Elskelige —» og hos Lukas: »Du er min — — i Dig har jeg Velbehag«. Uden Hensyn til, at det også ligefrem udvortes kan have lydt éns i det Sprog, hvori Ordene lød ved Jesu Døb, er det klart, at en Åndsmagt, og da fremfor alt den højeste Åndsmagt, når han tager til Orde, er mægtig til at tale således, at det i den enes (Johannes) Øren kunde lyde: »Denne er — —« og i den andens (Jesu): »Du er min — —«. Han bemærkede iøvrigt, at han ofte havde været glad ved at læse O. Møllers Skrifter.

Han lagde dybt bevæget sine Hænder på vore Skuldre og lagde os, som en Fader sine Børn, Sagen så indtrængende på Sinde. Til Slutning bad han os hjerteligt om at hilse de Præster igjen, som havde sendt ham Hilsen, idet han bad os om at nævne dem enkeltvis for ham.

Derefter tog han hjertelig Afsked med os, efterat vi havde været hos ham over én Time, ikke fordi han nu

var træt, men der sad en ung Mand og ventede, som var kommen for at læse højt for ham.

Det Møde og denne Samtale med den gamle Biskop gjorde et dybt og velsignet Indtryk på os, og vi vil vort hele Liv have godt af at mindes det.

Tødsø Præstegård i April 1883.

*Peder Ingerslev.*

Til Ingerslevs beretning har jeg kun lidet at bemærke, men kan i alt godkjende den dog må jeg tilføje, at da vi under forhandlingen med biskop Lind, talte om altergang i Ansgarskirken, gjorde jeg opmærksom på, at ude på missionsmarken var der ved missionærmøderne ofte fælles altergang for missionærer af de forskellige kirkesamfund forat vise hedningerne og selv føle det kristelige fællesskab trods al forskjellighed, og jeg søgte at påvise, at kunde der være trang dertil og velsignelse derved trods al dogmeforskjel og ritusforskjel, måtte der herhjemme være større trang til og velsignelse ved at hævde det kristelige fællesskab med en menighed, der havde samme nadveropfattelse og ritus som vi, selv om den stod udenfor folkekirken. Men alt var spildt, biskop Lind blev ved at hævde, at om Ansgarsmenigheden end bestod af kristne, kunde der ikke være tale om fællesskab med — »oprørere».

Da biskop Kierkegård tog afsked med os og stod med hænderne på vore skuldre, bad han os hilse vennerne af Askovbevægelsen (Askovmødet 1881) og Morsbevægelsen og sige dem, at vel kunde han ikke samstemme i alt, men hans kjærlighed og hans bønner var bestandig hos den kreds, at den bevægelse, der var opstået, måtte blive til velsignelse.

Søndervissing 11. marts 1888.

*Ludvig Hertel.*

#### 4.

*Pastor Otto Møller til L. Hertel.*

Kjære Hertel! Jeg gjorde vist rettest i helt at afholde mig fra at tale med om Forholdene paa Mors, idet jeg

nemlig slet intet kjender til den af Selvsyn. Det er Grunden til, at jeg heller ikke kan underskrive den vrøvlende Erklæring; thi medens jeg finder det »selvfølgeligt«, at vi ikke bryde Samfund med dem deroppe for det, der hidtil er sket, og finder det derfor aldeles overflødigt at give Erklæring derom, kan jeg ikke være med til at godkjende, hvad de har gjort, — thi jeg kjender det ikke uden af deres egen Tale om det —, og endnu mindre billige eller stadfæste, at de »er i Folkekirken«. Det er en Sag, jeg ingen Mening kan have om, og slet ikke er kaldet til at være Dommer om; og jeg mener, at de allerfleste af Erklæringens Underskrivere er Folk, der kjende endnu mindre til det hele end jeg, og derfor burde holde deres Munde.

Hvad der imidlertid for mig er utvivlsomt, er, at Menigheden deroppe, forsaavidt den vil blive ved at høre sammen som Menighed, staar i en meget ejendommelig Stilling, at der virkelig er sket noget ved, at Lund har mistet Kongens Anerkjendelse. Forholdet er ikke, som det har været, hvad det saa nu end vil udvikle sig til at blive. Deraf synes jeg nu, at det ogsaa maa følge, at Folkekirkens Præster ikke kan forsvare at forholde sig overfor denne Frimenighed ganske, som om der intet var sket.

Der kan ganske vist ikke være Tale om at bryde Samfundet med dem, men dette Samkvem maatte dog efter min Følelse vise sig noget anderledes efter det, der er sket, end før; thi ellers bliver det jo en faktisk Erklæring om, at der intet er sket, og det forstaar jeg ikke, at Folkekirkens Præster har Ret til at erklære.

Jeg vilde for mit Vedkommende finde det upassende at søge Nadver i Lunds Kirke; thi det synes mig ligefrem anstødeligt, saalænge man tjener i Folkekirken, saa at søge det største Gode om ikke udenfor den saa dog hos dem, der efter Folkekirkens Styreres Mening er paa Veje ud af den.

Har det været Brug deroppe, at Præsterne søgte til Alters i Valgmenigheden, — hvad i og for sig forekommer

mig at være en sær Skik, næsten som om de skulde søge Aerkjendelse der for ogsaa at være Kristne, — saa er det efter min Følelse, billigt, at det hørte op, til Forholdet paa en eller anden Maade rettede sig. At fortsætte dermed kunde jeg heller ikke undlade at se paa som en mindre passende Protesteren og Demonstreren mod det, som Folkekirkens lovlige Øvrighed har foretaget. Og man bryder jo da intet Samfund med Folk, fordi man ikke søger sin Altergang hos dem. Jeg synes, at Biskoppen har Ret i, at Forholdet og Omgangen maa blive noget tilbageholdende undtagen i det Tilfælde, at der kan være Udsigt til at virke til Skilsmisens Udjævning. At de andre Præster paa Øen ligesom løste Sognebaand til Frimenigheden, søgte deres bedste Gode netop der, som om det netop var det særligt velsignede Samfund og Sted, — det staar for mig som upassende og derfor ogsaa utilladeligt.

Hvad nu angaar det, De særligt skriver om, om det kunde være ønskeligt, at De offentligt udtalte Dem om Deres stilling, da er jeg for fremmed for Sagen til at have Mening derom. Jeg tror dog, at Sagen er bedst tjent med at gaa saa stille af som muligt; den har næppe havt Gavn af den store Omtale, den alt har faaet, og den Massetilslutning, den har vunden fra Vrøvlet og dem, der ikke kjende til, hvad de give deres Bifald. Er det saa, som det vel er, at Øvrigheden er betænkt paa at gjøre, hvad den formaar, for at jævne og læge Bruddet, saa mener jeg fremdeles, at Præsterne bør undgaa at lægge den nogen Hindring i Vejen derfor, og en offentlig Udtalelse, hvorved man binder sig, kan let komme til at virke saaledes til Skade fremfor til Gavn.

Jo læmpeligere Præsterne kan tage paa Sagen, holde godt Venskab med Lund, men heller ikke støde Biskop Lind, holde sig noget tilbage og se Tiden an, jo bedre synes det mig at ville være. Og navnlig vilde jeg da ønske, at De maatte faa Held til at udslette Virkningen af Schrøders i mine Øjne uforsvarlige Forslag, thi skulde



saadanne Fordringer slaa Rod, saa er der aabenbart slet ingen Udsigt til Forlig. Og kommer der ikke et ordentligt Forlig istand, anser jeg det for et stort Tab, og mener, at de Præster, der har holdt sig mest forsigtig tilbage, de er bedst stillede, idet de har mindst at angre og rette. Kommer der nemlig ikke Forlig, bliver Skilsmissen efter Naturens Orden større og større, og den Tid maa saa komme, da de, der er fast knyttede til de udtraadte, enten maa blive ved at gjøre Følge, eller pinligt sønderrive Baand, der lidt efter lidt burde være løsnede.

Det bliver nu Enden paa det, at jeg synes, at det, som er sket og ikke kan ignoreres, maa ogsaa give sig Udtryk i det ydre Forhold, og at Folkekirkeens Præster paa Mors ikke maa handle saaledes, at de derved give tilkjende, at Lund og hans Folk har handlet rigtigt, og Biskoppen handlet galt. Men at søge Nadver hos Lund synes mig at være den stærkeste Erklæring, man kan give om, at i hans Kreds befinder man sig bedst, at den er den sundeste Menighedsblomst paa Øen. Jeg er enig med Biskoppen i, at det maa bedrøve ham, om de handle saaledes, og Præsterne skyldte lige saa vel Lind som Lund et Hensyn; og det er et stort Spørgsmaal, hvem der for Tiden trænger mest til, at der tages kjærligt Hensyn til dem. Frimenigheden har nu mer end Vind nok i sine Sejl og meget mere Tilslutning og Lykønskning, end jeg tror, den har Gavn af. Det var slet ikke af Vejen, at deres nærmeste Naboer lod den mærke at det er alvorlige Forandringer, den er ved at undergaa, og paa denne Maade holdt igjen paa dem istedenfor at give dem Absolution for alt.

Der har De nu mine Tanker, kjære Hertel! Men jeg skulde maaske helst holde dem ved mig selv, thi jeg er uden Kjendskab til Forholdene. Venlig Hilsen

Gylling d. 16. April 1883.

Deres

*Otto Møller.*

## 5.

*Pastor V. Birkedal til L. Hertel.*

Kirkely, d. 21. April 1883.

Kjære Hertel!

Du veed, at jeg kun skriver korte Breve, og derfor vil Du ogsaa med Overbærelse modtage mit korte Svar paa dit korte Spørgsmaal. Jeg mener, I har gjort ret i Eders Henvendelse til Biskoppen: den er saa klart og varmt affattet. Og, naar Du spørger mig, om I skal udstede en offentlig Erklæring, da siger jeg: Gjør det, naturligvis med al Hensynsfuldhed overfor Myndighederne. Især tror jeg det af Betydning af den Grund, for at det kan, ogsaa for Præsterne paa Mors, historisk blive godtgjort, hvor Ansaret ligger for, at Bruddet ikke bliver lægt i Kjærlighed, og for de skjæbnsvangre Følger for Folkekirken, som er at befrygte, hvis der ikke tages kjærligt og kristeligt paa denne Sag. Og det er, foruden den store Sorg i sig selv, ogsaa for de kristelige Præster paa Mors en Æressag, at det offentlig og derved historisk bliver slaaet fast, at de ikke vil dele Skylden for, at der er handlet ilde mod ærlige, trofaste Kirkens Børn og imod Folkekirken selv, der ikke kan undvære nogen af de bærende Kræfter, der er fostret i dens Midte.

Din gamle Ven

*Vilhelm Birkedal.*

## 6.

*Provst Cederfeld de Simonsen meddeleer Biskoppens Skrivelse af 23. April 1883 til Præsterne Ingerslev og Hertel.*

Biskoppen har under 23de d. M. tilsendt mig, som følger:

»Efterat min Opmærksomhed atter er bleven henledet paa en skriftlig Henvendelse til mig fra syv Præster paa Mors af 14de Marts d. A. saavel som paa mine Yttringer i den Anledning i en Samtale med Præsterne Ingerslev og Hertel den 2den d. M., skal jeg herved anmode Deres Høiærværdighed om, at De, naar det maatte blive Dem bekjendt, at nogen af Folkekirken Præster har ladet forhenværende Valgmenighedspræst Lund udføre nogen kirkelig Handling

i sit Sted, eller har prædikeret i Ansgarskirken, meddeler mig Underretning derom. Jeg vil da i førstnævnte Tilfælde forlange en skriftlig Fremstilling af vedkommende Præst, der oplyser, at den Nødvendighed, som jeg har meent maatte kunne undskylde ham, virkelig var tilstede, og i sidstnævnte enten en Afskrift af den holdte Prædiken eller hans skriftlige Bevidnelse af, at hans Prædiken blev holdt med den Hensigt at virke hen til at den skete Adskillelse hæves. — Derom beder jeg Dem underrette de syv Præster og tilige erindre om, at hvad jeg yttrede i Samtalen den 2den April ikke havde og ikke kunde have Charakteren af en udtalt og gjældende Regel, men at mine Ord, efter at være tagne med i de 7 Præsters indbyrdes Forhandlinger, kunde, om det ønskes og paatænkes, afgive Tilskyndelse eller Vejledning til Fastsættelse af bestemte Spørgsmaal, hvis officielle Besvarelse, der næppe vil komme til at afhænge af mig alene, skal følge«.

I Overensstemmelse med en denne Skrivelse tilføjet Efterskrift, hvori Biskoppen anmoder mig om, at den i særlige Afskrifter maa blive tilstillet Deres Velærværdighed og Pastor Ingerslev for af Dem i Forening at communiceres de andre fem Præster, undlader jeg ikke herved tjenstligen at meddele Dem Foranstaaende, forat De i Forbindelse med Pastor Ingerslev kan træffe Anstalter til at sætte Deres forbemeldte fem Medunderskrivere af Henvendelsen til Biskoppen af 14de f. M. i Kundskab om Indholdet af denne Biskoppens Skrivelse til mig.

Morsø Herreders Provsti, Nykjøbing den 26. April 1883.

*Cederfeld Simonsen.*

Velærværdige Hr. Sognepræst *Hertel*, Veierslev.

7.

*Præsterne Ingerslev og Hertel til Biskop Lind.*

Højærværdige, kjære Hr. Biskop!

Fra Morsø Herreders Provsti have vi i Skrivelse af 26de April modtaget Afskrift af Deres Højærværdigheds Skrivelse

af 23de s. M. til Provsten om vor Henvendelse af 14de Marts, Samtalen og Deres Memorandum af 2den April.

Denne Skrivelse har gjort et overmåde pinligt Indtryk på os, og forinden vi foretog noget Skridt til i Overensstemmelse med Deres Højærværdigheds Udtalelse i Slutningen af Skrivelsen, efter Forhandling med vore Medunderskrivere af Henvendelsen af 14de Marts, at fremkomme med bestemte Spørgsmål til officiel Besvarelse, kunne vi ej andet end først udtale os for Deres Højærværdighed i Anledning af denne Deres sidste Skrivelse for både at klare vor egen Stilling for Deres Højærværdighed og for også at kunne som Udsendinge gjøre Rede for dem, som har udsendt os, med Hensyn til Resultatet af vore Forhandlinger med vor Biskop.

Først har det bedrøvet os inderligt og voldt os megen Uro, at Deres Højærværdighed har fundet Dem foranlediget til at anmode vor Provst om, når det måtte blive Dem bekjendt, at nogen af Folkekirkens Præster har ladet Lund udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted eller har prædiket i Ansgarskirken, da at meddele Dem Underretning derom. Efter den Tillidsfuldhed, hvormed vi henvendte os til Deres Højærværdighed for hos Dem at søge Hjælp i den Stilling, hvori vi ere blevne satte, og efter den Hjertelighed, hvormed de kom os imøde, og som vi bleve Dem såre taknemlige for, har det gjort os pinlig ondt at se en sådan Udtalelse som denne Anmodning til Provsten, da vi ej kunne opfatte den anderledes end, at Deres Højærværdighed har så liden Tillid til os, at De ikke blot, når vi gjøre noget af det, som De skriftlig har udtalt Dem om som undskyldeligt eller endog bifaldsværdigt, da forlanger, at vi skulle gjøre Regnskab for sådant, hvad vi selvfølgelig ere såre villige til, men at De end ikke tør stole på, at vi, når vi bleve anmodede derom, selv vilde gjøre Anmeldelse derom til Deres Højærværdighed igjennem Provsten, og derfor skriver til Provsten: «når det måtte blive Dem bekjendt». Dersom denne vor Opfattelse måtte bero på en

Misforståelse af de nævnte Ord, vilde det meget glæde os. Det vilde være os såre pinligt, om Deres Højærværdigheds Anmodning til Provsten med de nævnte Ord måtte have sin Grund i Mistanke til vore Personer eller til vor Færd. Vor Stilling vilde derved blive end mere vanskelig og mislig, end den alt forud er.

Deres Højærværdighed udtaler dernæst, at hvad De udtrede i Samtalen den 2den April ikke havde eller kunde have Karakteren af en udtalt og gjældende Regel. Disse Ord have gjort et ikke mindre pinligt og overraskende Indtryk på os, og det er navnlig angående dem, at vi allerærbødigst udbede os en nærmere Forklaring, thi ikke blot måtte vi da frygte for, at vor Rejse til vor Biskop havde været helt forgjæves, men vi vilde tillige fuldstændig have misforstået den hele Samtale, hvis disse Ord skulle forståes om alle Deres Højærværdigheds Udtalelser den Dag, og vi må derfor tillade os at gjenkalde Samtalen i Deres Erintring således, som vi have opfattet den.

De udtalte i Begyndelsen af Samtalen, at De ved Deres Monitum ikke havde udstedt noget Forbud i de omhandlede Spørgsmål, og at De hverken havde havt i Sinde eller havde Ret til at udstede noget Forbud, da Lovene ikke hjemlede Dem nogen Ret i saa Henseende, men at De som vor Biskop havde udtalt, hvad De anså for usømmeligt og uforvarligt for os som Præster i Folkekirken, og at De vilde meget beklage og betragte det som en Tilkjendegivelse af personlig Opposition, om nogen Præst i Folkekirken benyttede sin Ret til at gå til Alters hos Lund, prædike i Ansgarskirken eller lade Lund prædike eller forrette kirkelige Handlinger i sit Sted.

Dermed var Spørgsmålet efter vor Forståelse af Deres Udtalelser retslig afgjort, og De tilføjede, så vidt vi forstode det, at der ikke vilde blive foretaget noget som helst imod den, der overtrådte Deres Monitum, ja De udtalte endog overfor undertegnede Hertel, at De ikke vilde anføre slig Overtrædelse i Påtegningen på mine Ansøgninger. Men

dermed at Spørgsmålet er juridisk afgjort, er det ganske vist ikke udtømt. Samtalen kom derfor dels til at dreje sig om det sømmelige og forsvarlige eller usømmelige og uforsvarlige i kristeligt og kirkeligt Fællesskab med Lund og hans Menighed — navnlig ved Nadveren —, et Spørgsmål vi ikke her nærmere skulle dvæle ved for ikke at foregribe en eventuel Fællesudtalelse sammen med Medunderskriverne af Henvendelsen af 14de Marts, og dels kom Samtalen til at dreje sig om det i vore Ønsker angående Forholdet til Lund og hans Menighed, Deres Højærværdighed kunde give eller ikke give Deres Bifald.

Vi erklærede den Dag og gjentage gjerne, at vi fuldtud erkjende, at hvad juridisk Ret vi end kunne have, skyldte vi vor Biskop at tage Hensyn til hans Anskuelse, forsåvidt det kan forenes med vor Samvittighed, og at vi kun såre nødtigt ville optræde således, at vore Handlinger kunne få Skin af Hensynsløshed overfor Deres Højærværdighed, for hvem vi nære al skyldig Højagtelse og Ærbødighed, og vi udtalte derfor, at vi alvorligt og samvittighedsfuldt vilde overveje Deres Højærværdigheds Udtalelser, uden at vi dog derfor hverken den Dag eller endnu kunne sige, hvorvidt vi for vor Samvittigheds Skyld ville bestemme os til at gøre noget af det, som vi tilmed af Deres Højærværdighed erfarede, om vi ellers forstode Dem, at vi havde Ret til.

Da dette var det Indtryk, vi begge have haft af Samtalen, have vi unegtelig opfattet Forholdet således, at som »gjældende Regel« måtte det betragtes som lovligt for Folkekirkens Præster at gå til Alters hos Lund, prædike og tale i hans Kirke og at benytte ham til Hjælp som enhver anden entlediget Præst, men at De som vor Biskop vilde misbillige en Benyttelse af denne vor Ret uden i de af Dem under Samtalen nærmere angivne Tilfælde, og at det var til Vejledning i så Henseende, at De senere overrakte os det skriftlige Memorandum, der efter vor Opfattelse i det væsentlige måtte stadfæste vort Indtryk af Samtalen, og vi forstå derfor ikke, hvad det var i Deres Høj-

ærværdigheds Udtalelser den Dag, der ikke må opfattes som havende »Karakter af en udtalt og gjældende Regel«.

At det ikke kan være Deres Højærværdigheds Udtalelse om Retten til de ovenomtalte Handlinger, De vil frakjende Karakter af en udtalt og gjældende Regel, fremgår formentlig også af Skrivelsen af 23de April, idet De anmoder Provsten om at underrette Dem om, når nogen af Folkekirkens Præster har prædiket i Ansgarskirken eller har ladet Pastor Lund udføre nogen kirkelig Handling i sit Sted, og hvori De tillige meddeler som Tillægsbestemmelse til Deres skriftlige Udtalelser af 2den April, hvad De i så Fald agter at forlange.

Ej heller om disse Spørgsmål skulle vi udtale os nærmere for ikke at foregribe en eventuel Fællesudtalelse sammen med Medunderskriverne af Henvendelsen af 14de Marts, men blot bemærke, at i Deres Højærværdigheds Memorandum af 2den April findes Ordet »Nødvendighed«, hvor Talen er om at benytte Pastor Lunds Hjælp, medens det forekommer os begge, at i Samtalen blev Ordet brugt i anden Sammenhæng, nemlig når Pastor Lund ønskede vor Hjælp til kirkelige Handlinger, f. Eks. i Sygdomstilfælde. Vi gjorde ikke den Dag opmærksom derpå, men nødes nu til at gjøre det, da vi nære Frygt for, at Skrivelsen af 23de April forudsætter en så uundgåelig Nødvendighed, som der vanskelig kan blive Tale om på Mors med Øens talrige Præsteskab. Undertegnede Ingerslev har allerede — i Henhold til mit udtrykkelige Spørgsmål derom til Deres Højærværdighed under vor Samtale og Deres Svar derpå — ved given Lejlighed udtalt, at der intet vilde være til Hinder for, at når et Par Folk indenfor mit Pastorat, som hørte til Lunds Menighed, skulde vies af mig som deres Sognepræst, at jeg da, når det blev begjæret, kunde lade Lund vie dem i en af mine Kirker på mine Vegne. Deres Højærværdighed vil kunne forstå, at det derfor også særligt med Hensyn til denne Sag er faldet tungt på mig at modtage en sådan Udtalelse fra Deres Højærværdighed, at hvad De da udtalte ikke havde og ikke kunne have Karakteren

af en udtalt og gjældende Regel, sålænge indtil det bliver klaret, hvorvidt det også gjælder denne Sag.

Sluttelig udtale vi, at det ligger os alvorligt på Sinde, at vor Biskop vil have den Tillid til os, at vi i alle disse Spørgsmål kun have ét for Øje, nemlig hvad der efter vor Overbevisning vil tjene bedst til at fremme og bevare det kirkelige Liv på Mors og til for den Sags Skyld at styrke og klare vor Stilling som Præster her på Øen. At denne er bleven vanskelig ved de sidste Begivenheder, er øjensynligt, men kan det ikke lykkes os at have vore Foresattes Tillid og i nogen Måde at finde Støtte hos dem, vil den ligeså øjensynligt blive endnu vanskeligere og misligere. Det har derfor også i hele denne Sag været os magtpåliggende at stille os åbent, hjerteligt og tillidsfuldt overfor vor Biskop, og vi ville håbe, at Deres Højærværdighed også vil modtage denne vor private Henvendelse som et Vidnesbyrd herom.

Tødsø og Vejerslev den 8de Maj 1883.

Allerærbødigst

*Peder Ingerslev. Ludvig Hertel.*

Højærværdige

Hr. Biskop, Dr. theol. Lind, Kommandør af Dnbr. og Dnbrmd.

8.

*Biskop Lind til Pastor Ingerslev.*

Ålborg d. 14. Maj 1883.

S. T. Hr. Pastor Ingerslev.

Nylig hjemkommen fra en Rejse skal jeg dog ikke opsætte at svare Dem og Pastor Hertel på Deres Skrivelse af 8. d. M.

Jeg nærer ingen Mistillid til Dem eller Pastor Hertel, men Forsigtighed i et vigtigt Anliggende, i hvilket De ikke ere enige med mig, er i sig selv nødvendig, og syntes mig endnu mere nødvendig, da jeg så mine Ytringer trykte og deraf erkjendte, at de, skjønt som Manuscript, skulde med-



deles en videre Kreds. Deraf kan De let forklare Dem min Skrivelse til Provsten af 23. April.

Lad mig først sige Dem, at det er mig særdeles kjært at læse i Deres Brev, at »når De gjør noget af det, som jeg skriftlig har udtalt mig om som undskyldeligt eller endog bifaldsværdigt, De da selv ville gjøre Anmeldelse til mig igjennem Provsten.«

Og lad mig dernæst til Forklaring af en Ytring i min Skrivelse af 23. April bemærke, at det gjælder ganske i Almindelighed om Anliggender af den Natur, vi forhandlede, at hvad der siges i Samtale ikke kan have Karakter af en gjældende Regel, og at jeg yttrede dette med Hensyn til adskilligt andet, jeg i vor Samtale sagde foruden det, jeg senere optegnede og medgav Dem. Hvad dette sidste angår, står jeg ganske ved mine Ord. De har i Deres Skrivelse gjengivet mig det med Deres Ord, men meget correct.

Mere behøver jeg næppe at skrive for Øjeblikket. Gud give, at den Mangel på Enighed, der såvidt jeg har forstået Dem, i denne Sag er tilstede imellem Dem og mig, måtte hæves! Hvad der er skét, kan og bør ikke udviskes; Forsoningen, som vi vel alle ønske, kan kun komme istand derved, at Lund og de, der holde sig til ham, love ikke at ville bryde de kirkelige Forskrifter.

Jeg vil dog tilføje Et. Jeg nævner ikke gjerne den Lydighed, De skylder mig; men De nævner den selv. Lad mig da erindre om, at Præsten lover Biskoppen Lydighed ikke for de Tilfældes Skyld, hvor han er enig med Biskoppen, men for de Tilfældes Skyld, hvor han er uenig med ham.

Deres hengivne

*P. E. Lind.*

9.

*Pastor Hertel til Biskop Lind.*

Højærværdige, kjære Hr. Biskop!

Hermed fremsender jeg vedlagte Fremstilling og beder Dem undskyldte, at den har ventet saa længe, men dels

Korrekturarbejde, dels Forretninger har i de sidste Dage forhindret mig i at renskrive og afsende det Udkast, som har været færdigt i nogle Dage.

Min Fremstilling har jeg ikke villet vise nogen, før den var afsendt; men igaar fik jeg Lejlighed til at se Pastor Hansens Skrivelse, og jeg kan for største Delen slutte mig til den, thi, som jeg fortalte i Samtalen den 2den April, Lund har jeg siden mine Drengaar, da han var Kapellan i Sønderjylland i min Faders Nabosogn, betragtet som min Ven, og han og hans Hustru har vist min Hustru og mig så stort Venskab, at også af Hensyn hertil vil jeg nødig nogen Forandring; men dette har jeg ikke villet anføre i den hoslagte Fremstilling, da dette Forhold jo ikke vedrører Deres Højærværdigheds Spørgsmål.

Måske véd Deres Højærværdighed, at der den 13de og 14de Juni skal være et privat, men stort Vennemøde på Mors, hvortil der ventes mange Fremmede. Skjønt jeg i hvert Tilfælde ikke deltager i den Altergang, der da måske finder Sted, kan jeg ikke tilbageholde Ønsket om, at alle Hindringer for en Altergang indtil da må være fjernede, så Altergangen ikke får nogen demonstrativ Betydning. Herren give i sin Nåde, at denne alvorlige Brydningstid snart måtte være bragt til Ende. Jeg ønsker ikke dette Vink omtalt, men jeg har kun givet det i Tillid til min Biskop og i Håb om, at det, der forestår, og som dog ikke kan forebygges, ikke skal blive Indledningen til noget, Ingen kan forudse, medens Imødekommenhed i dette Øjeblik kan bære velsignet Frugt. Jeg håber derfor, at Deres Højærværdighed ikke vil misforstå disse Antydninger og ikke heller besvare dem i det Brev, hvormed De måske vil besvare Fremstillingen, hvis De finder Anledning dertil.

Med Højagtelse ærbødigst

*Ludvig Hertel.*

Højærværdige

Hr. Biskop *P. E. Lind*, Dr. theol., Cd. af Dbg. p. p.

## 10.

*Udtog af Hertels Forestilling til Biskop Lind 29. Maj 1883.*

— — Vanskelighederne ved præstestillingen på Mors må selvfølgelig have deres rod i den nuværende kirkelige tilstand på øen, og det må derfor være mig tilladt at skildre den, som jeg har forefundet og opfattet den.

Det var ikke uden stor selvovervindelse og kun foranlediget af ydre omstændigheder, som ikke vedkommer denne sag, at jeg i forsommeren 1879 indgav ansøgning om embede på Mors, og det var med meget blandede følelser, jeg begyndte min præstegjerning her på øen. Rigtignok havde jeg hørt øen omtale som »Insula sanctorum«; men det indtryk, jeg havde dannet mig af den kirkelige og folkelige bevægelse ved den almindelige omtale, var, at det religiøse spørgsmål rent var trådt i baggrunden for det politiske, og at bevægelsen var så udpræget, ensidig og ufordragelig, at de af Grundtvigs retning, der ikke i ét og alt kunde dele de yderliggående anskuelser, der her gjorde sig gjældende, vilde komme til at føle sig udenfor samfundslivet her. Denne frygt blev forøget, da en bekendt mand, bosat i det sydlige Jylland, men ven af bevægelsen heroppe og nøje kjendt med den, sagde til mig efter min ankomst: »Vogt dem nu! På Mors er der en stærk folkebølge; enten bæres man op af den, eller også bliver man — knust«? Da jeg agtede at indtage en selvstændig, omend imødekommende stilling overfor bevægelsen, blev jeg meget ilde berørt ved denne udtalelse.

Jeg kom dog snart til den erfaring, som jeg siden bestandig har fået stadfæstet, at den dom, der således i almindelighed fældes om bevægelsen på Mors, er urigtig. Her er ganske vist en »folkebølge«, men vil man stille sig venligt og kjærligt overfor den, behøver man hverken at lade sig bære eller knuses, medens man ganske vist vil møde mange ubehageligheder og kun gavne lidet det, man vil fremme, hvis man stiller sig i et uvilligt eller fjendtligt forhold; thi en »folkebølge« er forsåvidt en korrekt beteg-

nelse, som bevægelsen heroppe har været så stærk, at såre mange, der næppe kan siges at have gennemgået nogen modnende, åndelige udvikling, end sige en »korssets skole«, har sluttet sig til bevægelsen; men om der også således har sluttet sig elementer til, hvis plads aldeles ikke er i et sådant samfund, så må man dog ved at se det liv og smukke fællesskab, der findes her, snart erkjende, at det væsentlig er en kristelig bevægelse, som man vil have stor glæde og opbyggelse af at slutte sig til.

Bevægelsen var jo ikke ny, da jeg kom, og det lå i forholdenes natur, at udviklingen havde medført, at Ansgarskirken med forsamlingshuset i Galtrup var bleven øens åndelige midtpunkt, hvor man samledes til store fællesmøder, enten man nu hørte til valgmenigheden eller sognemenighederne. Bliver det end tidt overvurderet, at den fattige menighed virkelig formåede at rejse disse store bygninger, og betragtes det end stundom som en enestående heltebedrift, så må man dog yde den samfundsfølelse, der overvandt hindringerne, og den udvikling, som hidtil har fundet sted, varm anerkjendelse, og fandtes ikke den bevægelse, som har fremkaldt Ansgarskirken og forsamlingshuset, da vilde den åndelige tilstand på Mors kun give et såre sørgeligt billed.

Men skyggesider er her ganske vist, og jeg vil gjerne tro, at det politiske kjævl her som andetsteds har bidraget dertil; dog må jeg sige, at det kun er meget lidt forholdsvis, jeg har mærket til politik, og ufordragelighed har jeg mærket endnu mindre til for mit eget vedkommende. Hverken det, at jeg i forskellige kirkelige og de fleste politiske spørgsmål er af en anden mening end ordførerne her, eller at jeg ved et folkethingsvalg har stemt på højres kandidat, har i fjærneste måde ladet mig føle mig ilde stillet. Man har mærket, at jeg var villig til at erkjende andres ret til at have en mening og blot forbeholdt mig samme ret, og man har erkjendt, at jeg vilde dele kristeligt fællesskab med kristne venner, og dette har man ydet mig, og så har

man forøvrigt ladet mig have mine selvstændige meninger, både kristeligt, folkeligt og politisk. Dette er et træk ved bevægelsen heroppe, hvor jeg bestemt kan udtale en erfaring, og dette har i høj grad bidraget til, at jeg har haft stor glæde af kirkeligt fællesskab. Jeg kan derfor ikke andet end fremhæve det, da bevægelsen her netop på dette punkt bliver fejlagtig bedømt, fordi bevægelsens modstandere — men næppe uden egen skyld — påstå at have fundet det modsatte, og denne redbonhed til at yde anerkjendelse, når man møder anerkjendelse, varslers om, at man ingenlunde er utilgængelig, og at en tillidsfuld tilnærmelse godt kan vente en tilsvarende tilnærmelse.

Kan man således just ikke regne ufordragelighed til skyggesiderne, så finder man derimod ganske vist en ikke ringe grad af ensidighed og umodenhed. Jeg må nu bemærke, at på grund af, at jeg bor forholdsvis langt borte fra midtpunktet, har jeg ikke så jævnlig som f. eks. pastor Ingerslev deltaget i møder og små hjemlige sammenkomster, men jeg har dog tidt nok været sammen med de indflydelsesrige mænd blandt øens troende lægfolk til at danne mig en mening, og jeg har da tidt undret mig over, at jeg langt fra har fundet den åndelige udvikling, jeg har ment, man måtte vente. Hverken den inderlighed, alvor eller modenhed, som jeg andetsteds har glædet mig over, når lægfolk trådte frem for at tale eller sad i samtale med præster, har jeg fundet her, og dette har formentlig havt sin grund i, at der ikke her som andetsteds har været nogen mægtig, åndsmyndig personlighed, som har kunnet påtrykke udviklingen sit præg og vække hjertelivets og tankelivets spørgsmål; men skorter det således måske på kristelig livserfaring, så vil man dog snart nødes til at erkjende, at kristendommen ligefuldt hos de jævne og enfoldige mænd, der endnu have størst indflydelse, er en virkelig tillevet sandhed og en hjertesag. Det er måske mangel på personlig udvikling og modenhed hos dem, der med rette har indflydelse, som nærmest har været årsag til, at de i almindelighed holdt

sig tilbage fra offentlig at tage ordet, og at langt mindre udviklede og mere uerfarne mænd har da ført Ordet, og deres udtalelser, som man her lægger ringe vægt på, have da foranlediget de rygter om forholdene på Mors, som i lang tid have været i omløb, medens man ikke kjendte de mere stille mænd, der dog i virkeligheden havde størst indflydelse.

Trods sine mangler har bevægelsen og særlig da valgmenigheden øvet en velsignet indflydelse på hele øens befolkning, og dette er det bedste vidnesbyrd om, at der trods noget kåde udtalelser har været et liv, som udviklede sig i sandhed. Jeg tror, at de fleste præster, der kan se frugter af deres gjerning og have nogen samfundsglæde i deres menigheder, maa indrømme, at næst Gud skyldte de samfundslivet i Ansgarskirken og valgmenigheden en inderlig tak for den støtte, der er ydet deres virksomhed, noget jeg i alt fald har følt, når jeg i den senere tid har havt den glæde at se et smukt liv begynde at vågne hos ungdommen i Vejerslev. — —

For en del har dette jo havt sin grund i, at mange af folkekirkens præster bestandig have stillet sig i venligt forhold til valgmenigheden, have søgt samfund med den og jævnlige ere gåede til alters sammen med den hos valgmenighedspræsten, og dette forhold og den smukke, gjensidige samvirken har hidtil for en stor del bidraget til at holde tendenser nede, som ellers har kunnet øve en skadelig indflydelse. Det er således ret betegnende, at de mange vilde og tåbelige reformforslag, der i den senere tid er fremkommet fra lægfolk omkring i landet, og den stærke klage over folkekirkens præster næsten aldrig have været offentlig støttede fra Mors, om det end er en selvfølge, at de også her måtte komme frem. Tidt kan man jo høre røster, der ikke mangle meget i sekterisk sværmeri, og når disse have fået forholdsvis mindre indpas på Mors end andetsteds, skyldes det ikke blot pastor Lunds milde, ydmyge, sagtmødige, stilfærdige og jævne optræden, hvor god en indflydelse han end umiskjendelig har øvet, men

også i ikke ringe grad det smukke forhold, der har hersket mellem valgmenigheden og en stor del af folkekirkens præster.

Således var stillingen indtil den sørgelige katastrofe, der har forandret forholdene i flere retninger. Deres højærværdighed véd, at jeg ingenlunde billiger pastor Lunds og hans menigheds optræden i de spørgsmål, der har fremkaldt anerkjendelsens tilbagetagelse, om jeg end i og for sig finder at altergang uden bestemt aldersgrændse og uden foregående skriftemål må kaldes kristeligt berettiget, og at altergang umiddelbart efter konfirmation, som tilfældet var, da jeg blev konfirmeret i Sønderjylland, af praktiske hensyn kan være hensigtsmæssig og rigtig. Men om der end med føje kan bebrejdes Lund og hans venner adskiligt, så tror jeg dog, at jeg tør sige, det mest er skinnet, de har imod sig, og at de ikke vilde nogen skilsmisse fra folkekirken, samt at de overraskedes ved den vending, sagen tog.

Straks efter anerkjendelsens tilbagetagelse var den følelse, der gjorde sig gjældende — dette mærkede jeg navnlig en dag ved et besøg i Lunds præstegård, da en del af hans venner blandt lægfolket var samlet — en trang til at bevare den åndelige forbindelse og det kristelige fælleskab med folkekirken, og hver lille venlighed fra folkekirkens præster modtoges med stor glæde. Jeg fik da det bestemte indtryk, at kunde forholdene nu få lov at udvikle sig i al stilhed, så alt gik så vidt muligt i det gamle spor, og fællesskabet med folkekirkens præster kunde bevares som hidtil, da vilde denne tid med al dens alvor blive til stor velsignelse for den forhenværende valgmenighed, og da vilde den tillige både kunne få en heldig indflydelse på den folkekirkelige udvikling og øve en gavnlig hæmmende virkning på de mange røster, som i de senere år har ladet sig høre omkring i Danmark, og som kræve en udvikling, hvortil den danske menighed ikke er modnet.

Derimod indså jeg godt, at den stemning, som var fremkaldt, vilde skifte karakter, hvis forholdene ikke kunde udvikle sig i stilhed, hvis på den ene side de kirkelige

myndigheder satte strenge bestemmelser og vanskeliggjorde fællesskabet med folkekirkens præster, og hvis på den anden side æggende røster udefra søgte at hidse en uheldig stemning frem. Begge dele skete, og de kirkelige forhold på øen ere af den natur, at nu måtte der opstå vanskeligheder.

Afskæres stiftets præster, og andre kan det jo ikke formenes, fra det kristelige og kirkelige fællesskab, som hidtil har fundet sted, da afskæres de også fra at øve nogen indflydelse på den forhenværende valgmenighed, og da ville de tillige miste en ikke ringe del af den indflydelse, som de hidtil have havt, på de medlemmer af sognemenighederne, som indtil nu have sluttet sig til dem, men som ellers jævnlig søge samfund med valgmenigheden. Et pålæg enten som befaling eller som »monitum« om ikke at gå til alters hos Lund og i Ansgarskirken vil, som stemningen er, ægge lægfolk på Mors og præster og lægfolk udenfor Mors til at vise det kirkelige fællesskab ved en demonstrativ altergang, og holde de af øens præster, som hidtil jævnlig har holdt deres altergang hos Lund og i Ansgarskirken, sig tilbage, er det indlysende, at der let opstår en kløft, medens det gamle tillidsforhold vilde bevares, når de som hidtil så præsterne gå til alters der.

Vi står nu ved vanskelighederne. Den stille udvikling, som man måtte ønske bevægelsen, er allerede nu umulig. Som præsternes holdning overfor den forhenværende valgmenighed straks efter Deres højærværdigheds »monitum« måtte blive forsigtig af hensyn til vore foresatte, så pånøder forsigtigheden sig også nu af anden grund. Det kan ikke være Deres højærværdighed ubekjendt, at det andet, som var at befrygte, en demonstrativ anerkjendelse af menighedens nuværende stilling til dels har fundet sted ved den offentlige masseerklæring, og beklagelige handlinger af endnu mere demonstrativ natur tør måske ventes i en meget nær fremtid. Desuden have — som bekjendt — offentlige udtalelser fra enkeltmænd i høj grad fremhævet den store betydning, denne sag har, og det med stærke lovtaler over



menighedens optræden. At alt dette skulde være aldeles uden virkning, var ikke til at vente; men kommer det dertil, at Lunds menighed kommer til at se på sin stilling som en stor bedrift, og til at se på folkekirken som et Babylon, den er hjemvendt fra, da er der ikke langt til sekterisk sværmeri. Hidtil har faren for sværmeri endnu ikke vist sig i stort omfang; men tegn på, at faren er der, mangle ingenlunde. Det besynderlige »Henriksenske« åndsværmeri<sup>1)</sup>, der har fremkaldt spaltningen af menigheden i Thy, antog man længe, at Mors var fri for; men det har dog vist sig, at det er her, og at det trods den almindelige formodning i al stilhed breder sig ikke blot i den forhenværende valgmenighed, men også i sognemenighederne, hvilket jeg til min store overraskelse desværre har set bevis på her i Vejerslev i de sidste dage. Hvortil dette forunderlige sværmeri kan føre, er det jo ikke let at vide, og så bevæget, som denne tid er, kan der jo ligeså let opstå andre sværmerier.

Hidtil har det lykkedes Lund at holde sådanne tendenser nede, men jo mere stemningen ægges frem ved demonstrativ anerkjendelse og ophidsende røster udenfor øen, des mere ville de iltre og umodne kræfter i menigheden få magten, og det vil da blive Lund særdeles vanskeligt at holde igjen; men hvad der kommer frem i den forhenværende valgmenighed, vil i samme øjeblik også vise sig i sognemenighederne, og at her da bliver en ikke ringe vanskelighed ved præstestillingen på Mors, er indlysende. —

Min fremstilling er bleven udførligere end påtænkt, og om den er lykkedes mig, tør jeg jo ikke sige, men med bøn til Herren om, at han vil lede denne sag til velsignelse for os alle, vil jeg bede Deres højærværdighed modtage denne fremstilling med velvillie.

Allerærbødigst

Vejerslev præstegård 29. maj 1883.

*Ludvig Hertel.*

<sup>1)</sup> Om dette Sværmeri se Kirkelex. for Norden II, 403.

## 11.

*Frimenighedspræst R. Lund til Hertel.*

Kjære Hertel!

Tak for Dit venlige Brev. Hvad jeg selv var glædest ved af det lidet, der blev sagt fra min Side på Vennemødet, var egentlig det, at jeg syntes, det blev nogenlunde klart fremsat — hvad fuld Sandhed er —, at jeg for mit og mange Venners Vedkommende er bleven stående, som jeg er, ingenlunde for at søge at tiltvinge mig nogen folkekirkelig Stilling; men med et kjærligt Spørgsmål til alle, der har med Svaret at gøre, om jeg og mine Venner må finde Ly i Folkekirken særlig uden at bindes af Præsteeden, eller dette Gode nødvendigt skal søges udenfor. For det ved jeg for sikkert, at under Præsteeden tør og må jeg aldrig mere tjene.

Jeg har tænkt meget over Dit venlige Spørgsmål angående en Sammenkomst med Biskop Lind. Og jeg kunde måske ikke have så stort imod at mødes med ham, når det faldt hélt jævnt som af sig selv. Jeg har nemlig ikke nogensinde tænkt på at gjøre noget for i nogen Måde at krænke Biskoppen og kunde godt frimodig mødes med ham. Men jeg troer ikke, det vilde være til nogen Nytte at foranstalte en Sammenkomst, og jeg er bange for, det kun vilde blive at opirre og bedrøve ham end mere, for mit Syn på Sagen kan han sikkert ligeså lidt forstå, som jeg hans.

Kjærlig Hilsen til dig og din Hustru fra os,

Øster Jølby d. 3die Juli 1883.

din

*Rasmus Lund.*

## 12.

*Pastor Thomas Rørdam til Hertel.*

Vejlø 9. Juli 1883.

Kjære Ven! Tak for din interessante meddelelse om Morsømodet. At Nygaards plan blev forpurret, glæder mig inderligt, men iøvrigt kan jeg ikke se andet, end at frimenigheden ved den erklæring, som den vedtog, har selv for lange tider afskaaret sig muligheden af at blive aner-

kjendt som led af folkekirken. Det store flertal ikke blot af folkekirken men ogsaa af den troende menighed i folkekirken er altfor bange for præstefriheden, til at man kan forlange, at den skal gaa ind derpaa, og saa længe begrebet præstefrihed af dets talsmænd opfattes saa bundforskjelligt, at nogle mener, at dermed vilde f. eks. mormoner og baptister være udelukkede fra folkekirken, medens andre hævder, at de dermed vilde have denne ret som alle andre, kan man ikke forlange, at folkekirken indlader sig derpaa. Skjøndt R. Lund bestandig personligt optræder med en moderation i udtryksmaade, som man hjærteligt maa paaskjønne, kan jeg dog ikke se andet, end at han derved vælger, hellere at være ubunden udenfor folkekirken, end at være indenfor den og dele de baand og byrder, som, om de end mangen gang kan trykke, dog ikke hindrer os i at forvalte sakramenterne efter Herrens indstiftelse og prædike evangeliet rent og uforfalsket. Men dette valg — at foretrække friheden, skjøndt den kun gjælder spørgsmaal, der ikke er livsspørgsmaal for samfundet med Herren — for stillingen, Herren har givet os med og i den folke-menighed, vi tilhører — synes mig ikke forsvarligt og en forsyndelse imod det fællesskab og sammenhold, som vi skylder den hellige almindelige Kirke. Det tør kun brydes, hvor fællesskabet med Herren og hans indstiftelser ikke kan reddes paa anden maade, men det er jo her ikke tilfældet. R. Lund vil jo ikke prædike anderledes nu, end han altid har prædiket i folkekirken, ikke forrette sakramenterne anderledes, eller række dem til andre, end han, efter den imødekommenhed, Biskoppen har vist ham ved sit andet tilbud, vilde have kunnet indenfor folkekirken. Den ubundne frihed synes mig derfor at have været ham og hans menighed kjærere end det gamle baand med den øvrige store menighed, og det tror jeg er en overvurdering af det første og en undervurdering af det sidste, som vor Herre næppe vil godkjende og som vi frygte for, at han og menigheden smerteligt vil faa at føle. Jeg aner-

kjender fuldt og helt, at det er brave kristne folk, at de sagtens handler efter bedste indsigt, men jeg tror, at de overser noget, der ikke bør overses, og har forset sig paa noget, der vel er adskilligt værd, men ikke det værd, som de giver derfor: den gamle plads i Danmarks folkekirke.

Det er underligt, som det er gaaet mig, jeg har ofte haft i sinde at udtale min anerkjendelse af trosfællesskabet med dem — men der har altid været noget, der har holdt hjærte og haand tilbage i uvisheden om, hvad kurs de egentlig styrede. Nu synes det mig at være klart: de foretrækker at tage sig den fulde kirkelige frihed alene for sig selv — fremfor at kjæmpe for den sammen med os andre. — Dette, tror jeg, vidner om mere kjærlighed til friheden end til menigheden, og det tror jeg er skjævt. Jeg kan vedkjende mig trosfællesskabet med dem, men jeg maa misbillige, at de har foretrukket at forøge adsplittelsen i menigheden fremfor at fastholde forbindelsen, om end der saa var byrder at bære. De vil vel sige, at de tænker at kunne fastholde forbindelsen med Guds Menighed lige fuldt; men det er sikkert en fejltagelse; thi hverken er Guds menighed i folkekirken et med Grundtvigianerne, ikke heller er de menneskelige baand, som folkekirkenes ordning giver, uden betydning. Gud holde sin Haand over den i naade, som vi alle trænge dertil, og Gud give, at mange Kristne i folkekirken vil være med at se venligt til dem i deres ensomme stilling. Jeg for min part vil ogsaa gjerne være med dertil, men jeg tør ikke fortie, at jeg tror, de har gjort uret i at stille sig saa ensomt, hvor Herren ikke selv drev dem ud i det, — og det kan jeg ikke se, har været tilfældet her.

Jeg haaber, at Bethesdamødet vil gaa sin gang; forleden havde jeg en meddelelse fra udvalget, der særligt glædede mig, fordi stiftsprovsten (Rothe) deri havde optaget et meget frisindet forslag, der faldt ved mødet, og dette har han vel næppe gjort uden biskop Martensens bifald. At du, kjære Hertel, venter bestemtere meddelelser

om de tagne beslutninger, kan jeg vel forstaa; men en mand er en mand, og et ord er et ord — og om ogsaa andre mænd maaske ikke holder deres ord — hvad jeg iøvrigt ikke selv har erfaret — saa vil jeg dog anse mig selv for bunden. I avgust har vi et møde, og der skal saa tages bestemmelse om det store fællesmøde. Jeg haaber, at man fastholder det vedtagne, men efter frimenighedens erklæring vil det vistnok være en almindelig tanke blandt de 40 riddere<sup>1)</sup>, at frimenigheden i al fald ikke vil ride med dem — og det er nok ogsaa sagen. Saa kjærlig hilsen  
— — —.

Din Ven

*Th. Rørdam.*

13.

*Biskop Lind til Hertel.*

Aalborg 19 Septemb. 1883.

S. T. Hr. Pastor Hertel.

For at De ikke skal nære nogen Tvivl om, hvorledes jeg betragter Indholdet af Deres Brev af 17 d. M., meddeler jeg Dem herved, at jeg beklager meget, at De ikke blot har gaaet til Alters i Ansgarskirken, men ogsaa assisteret Lund ved Uddelingen af Nadveren<sup>2)</sup>. At nogen Præst paa Morsø før har gjort det, veed jeg ikke. Deres Handling vil af Mange blive opfattet som Trods imod Deres Øvrighed og bestyrke Nogle i Selvraadighedens og Lovløshedens Uaand.

Jeg forandrer ikke mine Anskuelse i denne Sag og venter intet Svar fra Dem, men kan dog undertegne mig som

Deres hengivne

*P. E. Lind.*


---

<sup>1)</sup> De 40 Indbydere til Bethesdamødet.

<sup>2)</sup> Se foran, S. 422.